

Bilaga 2

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
2	Inkomstfördelningens utveckling	4
2.1	Utvecklingen de senaste 20 åren	4
2.2	Inkomstfördelningen 2022–2024.....	9
3	Ekonomisk utsatthet och graden av självförsörjning	12
3.1	Ekonomisk utsatthet.....	12
3.2	Andelen självförsörjande.....	14
4	Pensionärernas ekonomiska situation	19
5	Effekter av regeringens politik	26
5.1	Ekonomiska drivkrafter till arbete	26
5.2	Fördelningseffekter av regeringens reformer.....	30
	Tabell- och diagrambilaga.....	33

Årets fördelningspolitiska redogörelse består av fem avsnitt. Efter en inledning följer i avsnitt 2 en redovisning av inkomstfördelningens utveckling sedan början av 2000-talet. Avsnitt 3 fokuserar på den del av befolkningen som lever i ekonomisk utsatthet. Avsnittet innehåller också en analys av ett nytt mått på graden av självförsörjning i befolkningen. I avsnitt 4 redogörs för pensionärernas ekonomiska situation. I avsnitt 5 analyseras avslutningsvis fördelningseffekterna av de reformer som har genomförts under innevarande mandatperiod och hur reformerna påverkar drivkrafterna till arbete.

Sammanfattning

- Den senaste tioårsperioden har den ekonomiska standarden utvecklats relativt jämnt i större delen av inkomstfördelningen. Toppinkomsttagarna har dock haft den starkaste inkomstillväxten. Den samlade inkomstspridningen, mätt med Gini-koefficienten, har därför ökat under perioden.
- Efter många år med låg inflation och reala inkomstökningar över hela inkomstfördelningen gick svensk ekonomi 2022 in i en fas med hög inflation. För första gången sedan 1990-talskrisen sjönk medianinkomsttagarens reala ekonomiska standard jämfört med föregående år. Den reala medianinkomsten sjönk med 3,2 procent 2022, och hamnade därmed ungefär på 2019 års nivå.
- Inkomststatistik för 2023 finns ännu inte tillgänglig, men den reala ekonomiska standarden förväntas ha sjunkit över större delen av inkomstfördelningen även detta år. År 2024 faller inflationen tillbaka, vilket skapar förutsättningar för svagt stigande reala inkomster.
- År 2022 levde knappt 5 procent av befolkningen i ett hushåll där den disponibla inkomsten inte räckte till en tänkt nödvändig baskonsumtion. Andelen har minskat gradvis sedan början av 2000-talet. För ungefär hälften av de som observeras leva i ekonomisk utsatthet ett givet år är utsattheten av mer långvarig karaktär.
- De flesta i åldersgruppen 20–64 år arbetar eller har annan egen inkomst i sådan omfattning att de kan betraktas som självförsörjande. En ökad sysselsättningsgrad har bidragit till att andelen självförsörjande har ökat i stort sett kontinuerligt de senaste tio åren, från 68 procent 2013 till 74 procent 2022. Andelen självförsörjande är högre bland män än bland kvinnor och högre bland inrikes födda än bland utrikes födda.
- Pensionärer har i genomsnitt drygt 10 procent lägre ekonomisk standard än befolkningen som helhet, och detta förhållande har inte ändrats nämnvärt de senaste 10 åren. Det finns dock stora skillnader inom pensionärskollektivet. Generellt gäller att ensamstående och äldre pensionärer har en lägre ekonomisk standard än yngre och sammanboende pensionärer.
- Drivkrafterna till arbete har stärkts under mandatperioden. Det ekonomiska utbytet av att arbeta mer för de som redan arbetar har ökat, liksom det ekonomiska utbytet av att gå från arbetslöshet till arbete.
- Regeringens åtgärder inom skatte- och transfereringssystemen under mandatperioden har haft en tydlig låginkomstprofil. Reformerna väntas därmed bidra till minskad inkomstspridning.
- Regeringens satsningar på individuella välfärdstjänster, som t.ex. skola och hälso- och sjukvård, bedöms tillföra ekonomiska resurser i alla inkomstgrupper. Effekten bedöms dock vara störst i den nedre delen av inkomstfördelningen.

1 Inledning

På uppdrag av riksdagen lämnar regeringen sedan 1994 en fördelningspolitisk redogörelse. I redogörelsen analyseras bl.a. inkomstfördelningen i ett historiskt perspektiv och i vilken utsträckning den förda politiken bidrar till att utjämna levnadsvillkoren i Sverige.

Data

Analyserna i redogörelsen grundar sig i huvudsak på Sveriges officiella inkomstfördelningsstatistik. Datamaterial, modeller, metoder, begrepp och definitioner beskrivs närmare i Finansdepartementets rapport Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024 på regeringen.se.

Begreppet ekonomisk standard

Analyserna i denna redogörelse baseras i huvudsak på det inkomstbegrepp som vanligtvis används i fördelningsanalyser och som brukar benämnas ekonomisk standard. Inkomstbegreppet har hushållet som inkomstenhet och individen som analysenhet. Det betyder för det första att alla hushållsmedlemmars disponibla inkomster summeras. Den disponibla inkomsten består av inkomst från arbete, kapital och näringsverksamhet samt transfereringar, med avdrag för direkt skatt. För det andra beaktas hushållets försörjningsbörda och de stordriftsfördelar som uppstår när flera individer delar på fasta kostnader. Detta görs genom att hushållets totala disponibla inkomst justeras utifrån hushållets storlek och sammansättning och fördelas lika mellan hushållets medlemmar.

I Sveriges officiella inkomststatistik räknas realiserade vinster och förluster från kapital med när individers disponibla inkomst beräknas. Värdeökningar som ackumulerats under många år kan därför komma att registreras som en stor kapitalinkomst under ett enskilt år. Av bl.a. den anledningen bortser vissa forskare och statistikproducenter från kapitalvinster. I de fördelningspolitiska redogörelserna inkluderas dock realiserade vinster från kapital i den disponibla inkomsten om inte annat framgår.

Kvinnors och mäns individuella inkomster

Ur ett jämställdhetsperspektiv kan det, i stället för det hushållsbaserade inkomstbegreppet ekonomisk standard, vara mer relevant att studera vilka resurser individen direkt förfogar över. Hur kvinnors och mäns individuella disponibla inkomster har utvecklats redovisas utförligt varje år i en bilaga till budgetpropositionen.¹

Offentliga välfärdstjänster

En stor del av den offentliga sektorns omfördelning sker i form av subventionerade välfärdstjänster, som t.ex. skola och hälso- och sjukvård. Värdet av dessa tjänster ingår dock inte i den disponibla inkomsten. I den analys av fördelningseffekterna av regeringens politik som avslutar denna redogörelse analyseras, som ett komplement till den traditionella fördelningsanalysen, fördelningseffekterna av regeringens välfärds-satsningar hittills under mandatperioden.

¹ Se t.ex. prop. 2023/24:1 Förslag till statens budget, finansplan m.m. bilaga 3.

2 Inkomstfördelningens utveckling

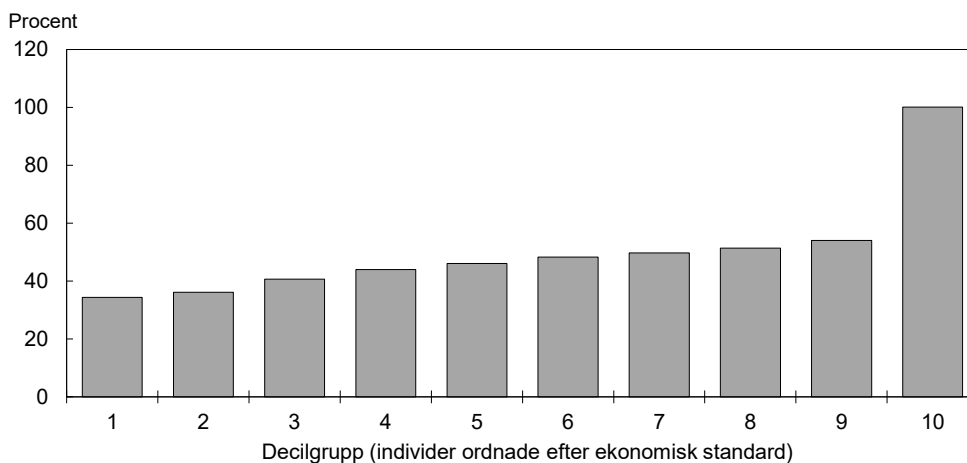
I avsnitt 2.1 analyseras inkomstfördelningens utveckling över tid. Analyserna är bakåtblickande och baseras på den officiella svenska inkomststatistiken, som för närvarande sträcker sig t.o.m. inkomståret 2022. Avsnitt 2.2 fokuserar på utvecklingen de allra senaste åren. Avsnittet inleds med en redovisning av hur hushållens inkomster utvecklades höginflationsåret 2022. Avsnittet avslutas med en analys av den förväntade utvecklingen 2023 och 2024.

2.1 Utvecklingen de senaste 20 åren

Ökade realinkomster och ökad inkomstspridning

De senaste 20 åren har den reala ekonomiska standarden ökat i alla inkomstskikt. Det framgår om alla individer i befolkningen ordnas efter ekonomisk standard och därefter delas in i tio lika stora inkomstgrupper, s.k. decilgrupper (se diagram 2.1). Inkomsttillväxten har dock inte fördelats jämnt över olika inkomstgrupper. För den översta decilgruppen fördubblades den genomsnittliga ekonomiska standarden mellan 2003 och 2022. Medianinkomsttagarens ekonomiska standard ökade med närmare 50 procent, medan den genomsnittliga ekonomiska standarden i den lägsta decilgruppen ökade med ca 35 procent.

Diagram 2.1 Real förändring av genomsnittlig ekonomisk standard 2003–2022

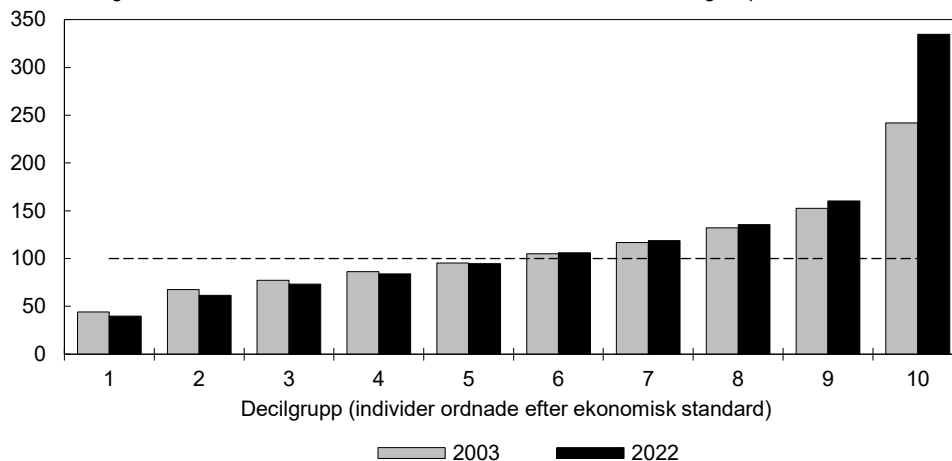
Anm.: Till decilgrupp 1 hör den tiondel av befolkningen som har lägst ekonomisk standard och till decilgrupp 10 hör den tiondel som har högst ekonomisk standard. När inkomstutvecklingen studeras över tid är det av vikt att justera för effekter av en allmänt stigande prisnivå som inte bidrar till ökat välbstånd. Ett sätt att göra detta på är att mäta inkomsterna vid olika tidpunkter med prisnivån vid en tidpunkt. Ett mått i fasta priser har då skapats som mäter utvecklingen i reala termer. I diagrammet har alla inkomster beräknats i 2022 års prisnivå enligt konsumentprisindex (KPI).

Källor: Statistiska centralbyrån (HEK och TRIF) och egna beräkningar.

Den ojämna inkomsttillväxten har lett till ökad inkomstspridning. Det relativa avståndet mellan den översta delen och mitten av fördelningen har ökat, liksom det relativa avståndet mellan mitten och den nedersta delen av fördelningen (se diagram 2.2). År 2022 hade personer i den översta tiondelen av inkomstfördelningen (decilgrupp 10) i genomsnitt 3,3 gånger högre ekonomisk standard än medianinkomsttagaren och drygt åtta gånger högre standard än personer i den nedersta tiondelen av fördelningen (decilgrupp 1). Personer i den nedersta tiondelen hade i genomsnitt ca 40 procent av medianinkomsttagarens ekonomiska standard.

Diagram 2.2 Olika inkomstgruppers relativa ekonomiska standard

Genomsnittlig ekonomisk standard i förhållande till medianinkomsten i befolkningen, procent

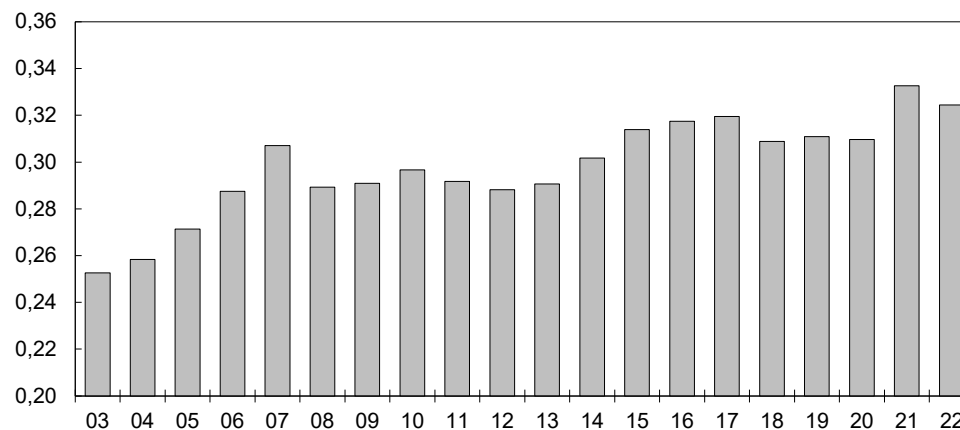

Källor: Statistiska centralbyrån (HEK och TRIF) och egna beräkningar.

Gini-koefficienten är det vanligaste sammanfattande måttet på spridningen i inkomstfördelningen.² Vid maximal ekonomisk jämlikhet (alla har samma ekonomiska standard) antar koefficienten värdet 0. Vid maximal ojämlikhet (en person har alla inkomster) antar koefficienten värdet 1. De relativa förskjutningarna av den ekonomiska standarden i diagram 2.2 fick till följd att Gini-koefficienten ökade mellan 2003 och 2022, från 0,253 till 0,324 (se diagram 2.3). Det innebär att inkomstspridningen, mätt på detta sätt, ökade med närmare 30 procent.

Diagram 2.3 Inkomstspridning mätt med Gini-koefficienten

Gini-enheter

Källor: Statistiska centralbyrån (HEK och TRIF) och egna beräkningar.

Att inkomsttillväxten varierar mellan inkomstskikt beror till stor del på att inkomsternas sammansättning ser olika ut i olika delar av fördelningen och på att olika inkomstslag utvecklas i olika takt. Toppinkomsternas starka utveckling de senaste 20 åren förklaras av att kapitalinkomsterna, som är starkt koncentrerade till toppen av inkomstfördelningen, har ökat betydligt snabbare än andra inkomstslag.³ Den svagare inkomsttillväxten i den nedre av fördelningen kan delvis förklaras av transfereringsinkomsternas uppräknings. Olika sociala ersättningar är vanligare i den nedre delen av fördelningen. Dessa transfereringar är vanligtvis kopplade till prisutvecklingen, eller

² Måttet beskrivs utförligare i Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024 på regeringen.se.

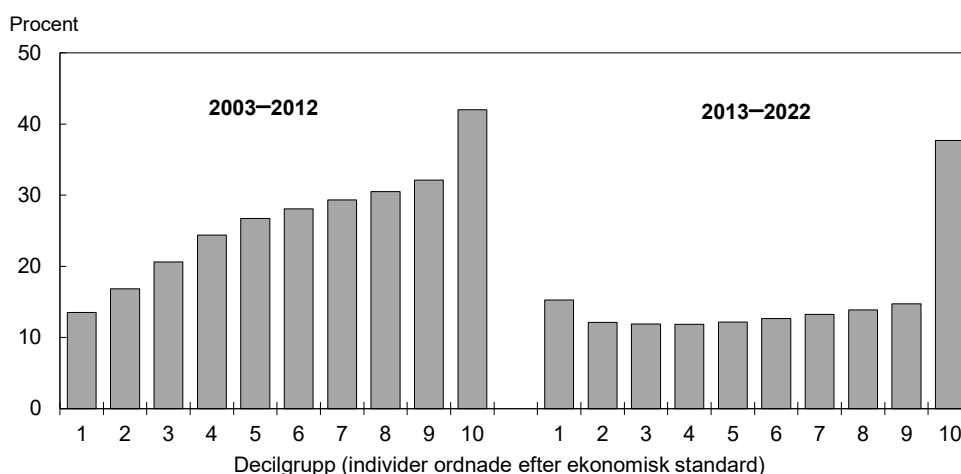
³ Kapitalinkomsternas ökning har analyserats utförligt flera tidigare fördelningspolitiska redogörelser (se t.ex. prop. 2021/22:100 bilaga 2) och i avsnitt 3.2.1 och 3.2.2 i Långtidsutredningen 2019 (SOU 2019:65). En viktig orsak bakom ökningen är t.ex. den kraftiga prisuppgången för olika tillgångsslag (bostadsrättslägenheter, småhus och finansiella tillgångar) som ägt rum de senaste årtiondena. En annan orsak är regeländringar under 2000-talet som har gjort det mer förmånligt för ägare till fåmansbolag att omvandla arbetsinkomster till utdelningsinkomster.

bestämda i fasta belopp. Ersättningsnivåerna justeras ibland också diskretionärt. Över tid har därför merparten av transfereringarna ökat snabbare än den allmänna prisnivån, men långsammare än lönerna för förvärvsarbete längre upp i inkomstfördelningen.⁴

Jämnare inkomstutveckling den senaste tioårsperioden, men toppinkomsterna fortsätter att öka mest

Det positiva sambandet mellan inkomsternas tillväxttakt och positionen i inkomstfördelningen i diagram 2.1 uppkom under den första hälften av perioden (2003–2012). Som framgår av diagram 2.4 ser inkomsttillväxtprofilen annorlunda ut under den senaste tioårsperioden (2013–2022). I större delen av fördelningen har inkomsterna utvecklats i ungefär samma takt, men ökningstakten har i genomsnitt varit lägre än under föregående tioårsperiod. Den översta tiondelen har dock fortsatt haft en starkare inkomsttillväxt än övriga inkomstkikt. Gini-koefficienten har därför fortsatt att öka, från 0,291 till 0,324, mellan 2013 och 2022.

Diagram 2.4 Real förändring av genomsnittlig ekonomisk standard 2003–2012 respektive 2013–2022

Källor: Statistiska centralbyrån (HEK och TRIF) och egna beräkningar.

Flera faktorer har bidragit till den jämnare tillväxtprofilen i decilgrupp 1–9 de senaste tio åren. En orsak är att sysselsättningsgraden ökade på bred front åren efter finanskrisen. Det bidrog till att lyfta den genomsnittliga inkomsten i de lägre inkomstkikten. En annan orsak är att reformer inom skatte- och transfereringssystemen har haft en utpräglad låginkomstprofil i stort sett varje år mellan 2013 och 2022.⁵

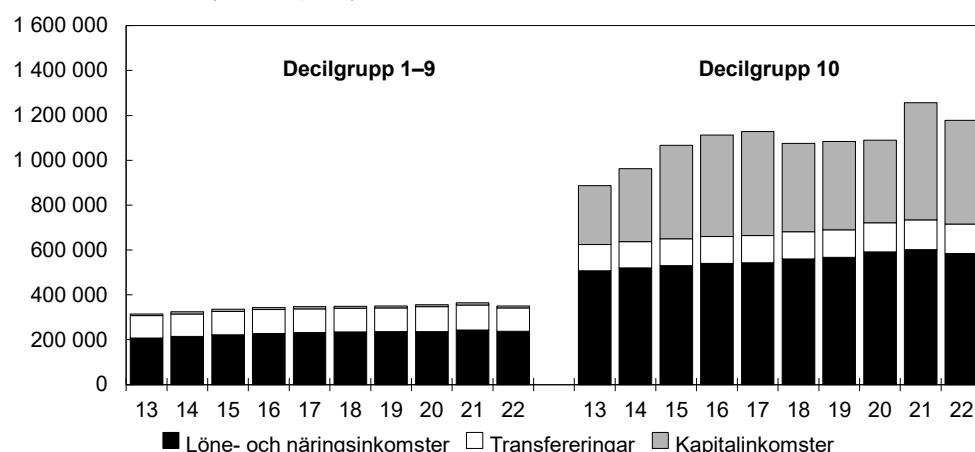
Toppinkomsternas starka tillväxt i förhållande till övriga inkomstkikt den senaste tioårsperioden beror, liksom under föregående tioårsperiod, på att hushållens kapitalinkomster har ökat i snabbare takt än övriga inkomstslag. År 2013–2022 ökade den genomsnittliga bruttoinkomsten i den översta tiondelen av fördelningen med drygt 30 procent (se diagram 2.5). Mer än två tredjedelar av ökningen kan tillskrivas ökade kapitalinkomster, vilka ökade med 76 procent under perioden. I denna del av fördelningen har kapitalinkomstandelen, dvs. kapitalinkomsternas andel av totala bruttoinkomster, därför ökat kraftigt de senaste tio åren, från 30 till ca 40 procent.

⁴ Skillnaderna i inkomsttillväxt mellan olika inkomstkikt förstärktes dessutom av jobbskatteavdraget som infördes och byggdes ut 2006–2010. I 2017 års fördelningspolitiska redogörelse (prop. 2016/17:100 bilaga 2) visades även att demografiska förändringar, bl.a. en ökad andel ensamhushåll och en ökad andel utrikes födda i befolkningen, har bidragit något till det ökade avståndet mellan mitten och den nedre delen av fördelningen.

⁵ Reformerna som har stärkt inkomsterna i den nedre delen av fördelningen 2013–2022 inkluderar bl.a. sänkt skatt och höjt grundskydd för pensionärer, höjd ersättning i arbetslöshetsförsäkringen, höjd sjuk- och aktivitetsersättning och förstärkt bostadsbidrag för barnfamiljer.

Diagram 2.5 Bruttoinkomstens sammansättning i olika delar av inkomstfördelningen

Medelinkomst i kronor (2022 års priser) för individer som är 20 år eller äldre

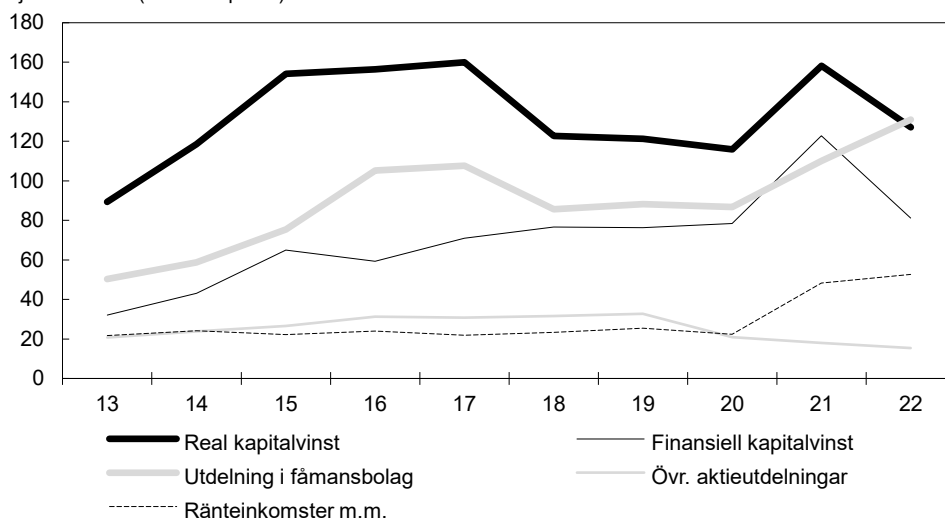

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Kapitalinkomster kan delas upp i ett antal olika komponenter. Kapitalvinster består av vinster som uppstår vid försäljning av bostäder eller finansiella tillgångar. Övriga kapitalinkomster består av olika typer av ränte- och utdelningsinkomster. År 2013–2022 ökade den översta tiondelens totala kapitalinkomster från 214 miljarder kronor till 407 miljarder kronor (uttryckt i 2022 års priser).⁶ Sett över hela perioden är det främst ökade utdelningar i fåmansbolag och ökade realiserade kapitalvinster från försäljningar av finansiella tillgångar som förklarar uppgången (se diagram 2.6). Hushållens totala kapitalinkomster minskade med 11 procent 2022. De realiserade kapitalvinsterna sjönk med ca 25 procent till följd av en svag utveckling på bostads- och aktiemarknaden. Utdelningarna i fåmansbolag ökade däremot med ca 20 procent, vilket innebar att de 2022 var det största enskilda kapitalinkomstslaget.

Diagram 2.6 Hushållens samlade kapitalinkomster

Miljarder kronor (2022 års priser)

Anm.: Ränteinkomster m.m. inkluderar bl.a. bankränta, schablonintäkt på investeringssparkonto och intäkt från uthyrning av privatbostad.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

⁶ De samlade kapitalinkomsternas koncentration till toppen av inkomstfördelningen har ökat den senaste tioårsperioden. År 2013 tillföll ca 81 procent av de samlade kapitalinkomsterna den översta decilgruppen. År 2022 hade denna andel ökat till ca 87 procent.

Analysen av inkomstutvecklingen i detta avsnitt avser årliga tvärsnitt. Detta betyder att det inte nödvändigtvis är samma individer som befinner sig i den översta decilgruppen vid olika tidpunkter. I 2018 års fördelningspolitiska redogörelse (prop. 2017/18:100 bilaga 2) visades att det finns en stor rörlighet i den absoluta toppen av inkomstfördelningen. De mer tillfälliga toppinkomsttagarna utgör ungefär två tredjedelar av toppprocenten ett givet år, och de återfinns i olika delar av inkomstfördelningen åren strax före och strax efter det år de observeras tillhöra toppprocenten. En klar majoritet tillhör dock varje år den övre halvan av inkomstfördelningen. För många av dessa förklaras den tillfälliga inkomstökningen av att de har haft höga kapitalvinster det aktuella året (t.ex. pensionärer som säljer sina boenden och realiserar värdeökningar som ackumulerats under många år).

Den ekonomiska standarden varierar mellan olika befolkningsgrupper, men inkomstrelationerna har varit relativt stabila över tid

Hittills i detta avsnitt har inkomstfördelningen beskrivits i termer av inkomstrelationer mellan olika inkomstgrupper. Ett annat sätt att analysera inkomstfördelningen är att studera inkomstrelationer mellan olika befolkningsgrupper när individer grupperas efter andra karaktäristika än inkomstnivån, t.ex. efter ålder, hushållssammansättning eller vistelsetid i Sverige. För att beskriva inkomstnivån för en viss grupp används medianvärdet för ekonomisk standard inom gruppen. På detta sätt skapas en representativ individ för varje grupp.

Den ekonomiska standarden beror bl.a. på var i livscykeln individer befinner sig (se diagram 2.7). Den ekonomiska standarden ökar med stigande ålder fram till pensioneringen. År 2022 hade åldersgruppen 55–64 år nästan 30 procent högre ekonomisk standard än befolkningen som helhet. Den högre ekonomiska standarden för denna grupp förklaras till stor del av att de sedan länge är etablerade på arbetsmarknaden och att många har fått ett minskat försörjningsansvar i och med att barnen har vuxit upp och flyttat hemifrån. Därefter sjunker standarden med stigande ålder. Åldersgruppen 65 år och äldre, där många är ålderspensionärer, hade 2022 drygt 10 procent lägre ekonomisk standard än befolkningen som helhet.⁷

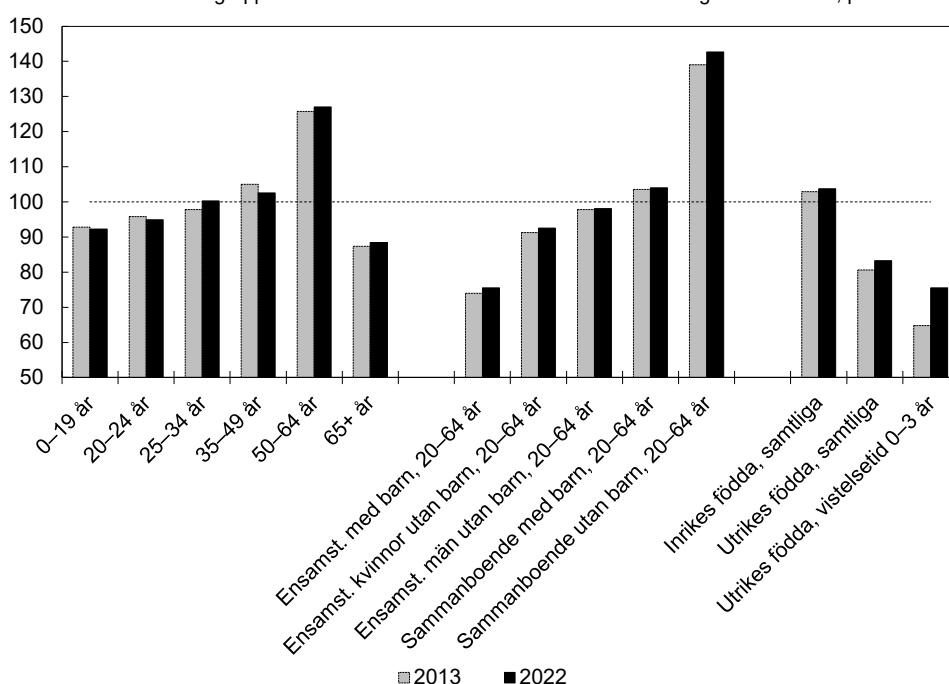
Stordriftsfördelar och hur många som ska försörjas på familjens inkomster får också ett tydligt genomslag på den ekonomiska standarden. Sammanboende i förvärvsaktiv ålder har i genomsnitt högre ekonomisk standard än ensamstående, och hushåll utan barn har i genomsnitt högre ekonomisk standard än hushåll med barn. Lägst standard har ensamstående med barn. År 2022 hade dessa ca 50 procent av standarden för sammanboende utan barn. Bland de ensamstående har kvinnor lägre ekonomisk standard än män. Denna skillnad förklaras bl.a. av att kvinnor i genomsnitt förvärvsarbetar i lägre utsträckning än män, och att kvinnor är överrepresenterade i yrken och befattningar med lägre löner.

Utrikes födda har lägre ekonomisk standard än inrikes födda. Det allmänna mönstret är att ju kortare vistelsetiden är för en person som har invandrat till Sverige, desto längre ned i inkomstfördelningen återfinns personen. Den primära anledningen är att de som har bott en kort tid i Sverige har en lägre sysselsättningsgrad än de som bott i landet en längre tid. Utrikes födda som har bott i Sverige längre än 20 år har ca 10 procent lägre ekonomisk standard än inrikes födda. Utrikes födda med 0–3 års vistelsetid har ca 30 procent lägre ekonomisk standard än inrikes födda.

⁷ Det finns dock betydande skillnader i ekonomisk standard bland de äldre. Medianen för ekonomisk standard i åldersgruppen 65–74 år var 2022 ca 5 procent högre än medianinkomsten för befolkningen som helhet. Äldre pensionärer (75 år och äldre) har i genomsnitt lägre pensioner, och därmed lägre ekonomisk standard, än yngre pensionärer. För denna grupp var medianinkomsten drygt 20 procent lägre än medianinkomsten för befolkningen som helhet. Se vidare avsnitt 4 nedan för en fördjupad redovisning av pensionärernas ekonomiska situation.

Diagram 2.7 Relativ ekonomisk standard för olika grupper i befolkningen

Medianinkomst för olika grupper i förhållande till medianinkomsten för befolkningen som helhet, procent

Källor: Statistiska centralbyrån (TRIF) och egna beräkningar.

Den senaste tioårsperioden, 2013–2022, ökade den reala ekonomiska standarden för medianinkomsttagaren i befolkningen med ca 10 procent. En del grupper har dock haft en starkare inkomstillväxt än andra, vilket har lett till vissa förskjutningar mellan olika gruppers relativa ekonomiska standard. Inkomstrelationerna mellan individer i olika åldersgrupper och familjekonstellationer var relativt stabila under perioden. Mest iögonfallande i diagram 2.7 är utvecklingen för utrikes födda med kort vistelsetid i Sverige. För denna grupp ökade den ekonomiska standarden med närmare 30 procent. Det innebär att standarden för gruppen i förhållande till standarden för befolkningen som helhet ökade från 65 till 76 procent. Utvecklingen kan främst kopplas till en ökning av sysselsättningsgraden i gruppen utrikes födda 20–64 år med kort vistelsetid i Sverige, från 52 procent 2013 till 65 procent 2022.

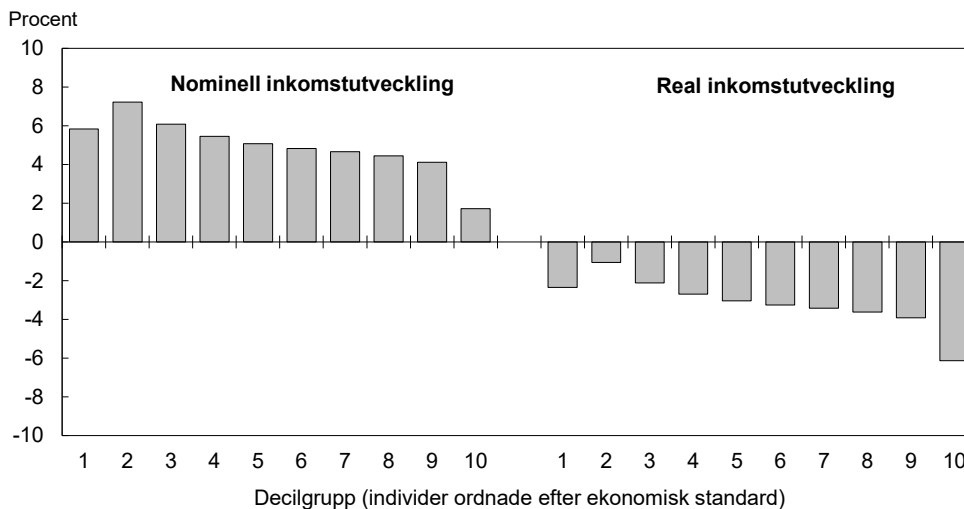
2.2 Inkomstfördelningen 2022–2024**Den reala ekonomiska standarden sjönk 2022**

Efter många år med låg inflation och reala inkomstökningar över hela inkomstfördelningen gick svensk ekonomi 2022 in i en fas med hög inflation. År 2022 var inflationen i genomsnitt 8,4 procent mätt med konsumentprisindex (KPI). Det nya ekonomiska läget hade en betydande effekt på hushållens reala inkomster 2022. Timlönerna ökade t.ex. med i genomsnitt 2,7 procent i löpande priser, vilket innebar att reallönen i genomsnitt sjönk med över 5 procent.

I nominella termer, dvs. när inkomster mäts i löpande priser, ökade medianinkomsttagarens ekonomiska standard med ca 5 procent 2022 (se diagram 2.8). De nominella inkomsterna ökade i samtliga inkomstskikt. Ökningen var svagast i toppen av fördelningen, vilket förklaras av sjunkande kapitalvinster till följd av fallande bostadspriser och en svag utveckling på aktiemarknaden 2022. Den relativt sett starkare nominella inkomstillväxten i den nedre delen av fördelningen förklaras huvudsakligen av ett antal reformer som trädde i kraft under året. Dessa reformer hade en utpräglad låginkomstprofil. Bland annat stärktes inkomsterna för personer med sjuk- eller

aktivitetsersättning. Dessutom ökade garantipensionen och bostadstillägget för pensionärer.

Diagram 2.8 Nominell respektive real inkomstutveckling 2022

Källor: Statistiska centralbyrån (TRIF) och egna beräkningar.

När inkomstutvecklingen justeras för den kraftigt ökade allmänna prisnivån 2022, dvs. när inkomster mäts i fasta priser, förändras bilden markant. För första gången sedan 1990-talskrisen sjönk medianinkomsttagarens reala ekonomiska standard jämfört med föregående år. Den reala medianinkomsten sjönk med 3,2 procent, och hamnade därmed ungefär på 2019 års nivå. Som framgår av diagram 2.8 sjönk den reala ekonomiska standarden i samtliga inkomstskikt, men förändringen var väsentligt mindre negativ i den nedre delen av fördelningen än i den övre.⁸

Inkomstprofilen i diagram 2.8 innebär att den samlade inkomstspridningen, mätt med Gini-koefficienten, föll tillbaka 2022 jämfört med toppnivån 2021 (se diagram 2.3 ovan). Nedgången var relativt stor i förhållande till den förändring av Gini-koefficienten som vanligtvis registreras från ett år till ett annat, men inte tillräckligt stor för att helt radera ut den kraftiga uppgången mellan 2020 och 2021.

Realinkomsterna bedöms ha utvecklats svagt även 2023, men 2024 förväntas en viss återhämtning

Den offentliga inkomststatistiken baseras på uppgifter från Skatteverkets beslut om slutlig skatt. Data för inkomståret 2023 kommer därför att finnas tillgängliga först i början av 2025, medan data för inkomståret 2024 kommer att publiceras 2026. För att redan nu få en bild av vilka effekter det ekonomiska läget kan tänkas få på individers inkomster och inkomstfördelningen 2023 och 2024 görs i detta avsnitt en framåtblickande analys med hjälp av mikrosimuleringsmodellen Fasit.⁹ Modellberäkningarna baseras på regeringens makroekonomiska prognos för 2023 och 2024.

De nominella disponibla inkomsterna bedöms ha ökat snabbare 2023 än 2022. Flera faktorer bidrog till denna utveckling, bl.a. högre löneökningar än föregående år och betydande uppskrivningar av ersättningsnivåerna i vissa transfereringssystem. Det senare gäller t.ex. för ekonomiskt bistånd, garantipension och studiemedel, där

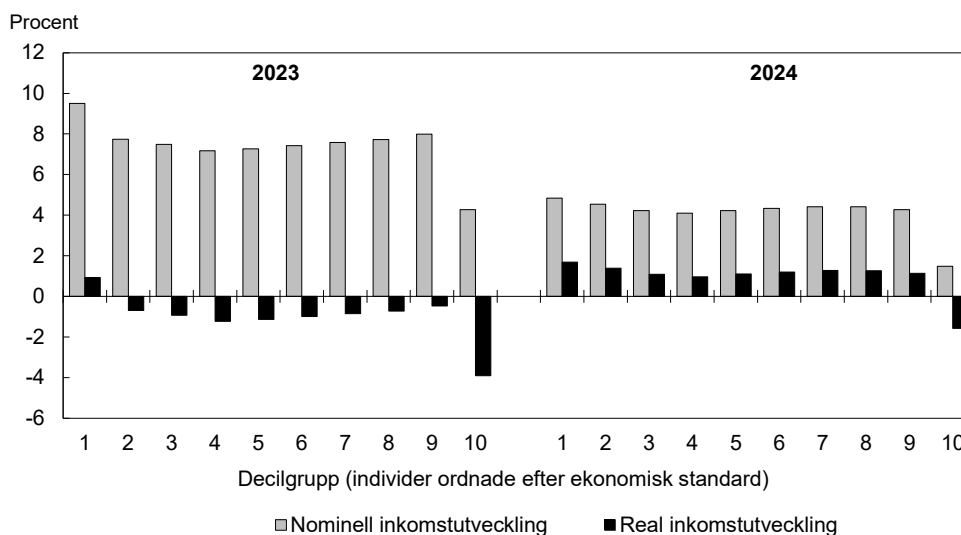
⁸ I beräkningarna justeras nominell disponibel inkomst med KPI för att ge den reala utvecklingen. KPI baseras på en konsumtionskorg som avspeglar hela befolkningens konsumtion. I verkligheten skiljer sig dock konsumtionskorgarna mellan olika grupper i samhället, och priserna på olika produktgrupper utvecklas olika starkt. Beräkningarna beaktas således inte att olika hushåll påverkas på olika sätt av inflationen beroende på hur konsumtionskorgen ser ut i det specifika hushållet.

⁹ Modellen beskrivs närmare i Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024 på regeringen.se.

ersättningsnivån är kopplad till prisutvecklingen föregående år. Även regeringens reformer, t.ex. stödåtgärder för att kompensera hushållen för höga elpriser, bidrog till inkomstillväxten. Vidare ledde den höga inflationen 2022 till sänkt inkomstskatt 2023, eftersom skiktgränsen för uttag av statlig skatt justerades upp med 10,7 procent (förändringen av KPI mellan juni 2021 och juni 2022 plus 2 procentenheter). Personer med relativt höga inkomster fick därför en betydande skattesänkning 2023. Grundavdraget och jobbskatteavdraget påverkades också, via indexering av prisbasbeloppet, vilket gav lägre skatt även för lägre inkomster. Dessutom ökade ränteavdragen till följd av ett högre ränteläge, vilket bidrog till att minska hushållens skattebetalningar och dämpa effekten av de högre räntorna på hushållens ekonomi.

Indexeringen av transfereringsinkomster och fördelningsprofilen för regeringens reformer gör att de nominella inkomsterna väntas ha ökat mest i den nedre delen av inkomstfördelningen (se diagram 2.9). Höjningen av skiktgränsen för uttag av statlig skatt och ökade ränteavdrag gör att inkomstillväxten väntas ha blivit något högre i den övre delen av fördelningen än i mitten. I den absoluta toppen förväntas dock den nominella inkomsten ha utvecklats svagare än i andra inkomstskikt mellan 2022 och 2023 till följd av fortsatt sjunkande realiserade kapitalvinster.

Diagram 2.9 Föväntad inkomstutveckling 2023 respektive 2024

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

När inkomstutvecklingen justeras för inflationen på 8,5 procent framgår att de reala inkomsterna förväntas ha fortsatt att sjunka över större delen av inkomstfördelningen även 2023. Den reala medianinkomsten förväntas ha sjunkit med ytterligare ca 1 procent, vilket gör att den hamnar ungefär på 2018 års nivå. I den översta tiondelen väntas den reala ekonomiska standarden ha sjunkit med ca 4 procent. Inkomstprofilen i diagram 2.9 innebär att inkomstfördelningen jämnas ut och att Gini-koefficienten därför kan förväntas ha fortsatt att sjunka även 2023.

Hushållens nominella inkomster bedöms öka i långsammare takt 2024 än 2023. En anledning är det försvagade konjunkturläget 2024. En annan orsak är att inkomsterna 2023 förstärktes med närmare 28 miljarder kronor av de tillfälliga elstöd som betalades ut till hushållen. Något motsvarande stöd förväntas inte komma hushållen till del 2024. Samtidigt ger inflationen vika både i Sverige och i omvärlden. År 2024 bedöms inflationen i Sverige uppgå till 3,1 procent, vilket skapar förutsättningar för stigande reala inkomster i större delen av inkomstfördelningen. En fortsatt svag utveckling av kapitalinkomsterna gör dock att toppinkomsttagarnas reala inkomster väntas utvecklas negativt även 2024. Därmed förväntas även Gini-koefficienten sjunka något.

3 Ekonomisk utsatthet och graden av självförsörjning

Hur ekonomisk utsatthet ska definieras och vad det betyder i dagens samhälle är en omdebatterad fråga, som bl.a. handlar om huruvida ekonomisk utsatthet ska ses som något absolut eller som något relativt. I avsnitt 3.1. används både ett absolut och ett relativt mått. Vidare görs analysen både utifrån tvärsnittsdata och longitudinella data, vilket gör det möjligt att urskilja andelen som lever i kortvarig respektive mer varaktig ekonomisk utsatthet. I avsnitt 3.2 analyseras graden av självförsörjning bland personer i förvärvsaktiv ålder.

3.1 Ekonomisk utsatthet

Ekonomisk utsatthet kan mätas på olika sätt

Det finns olika sätt att mäta ekonomisk utsatthet. I detta avsnitt används i huvudsak två olika mått: låg inkomststandard och låg relativ ekonomisk standard. Inkomststandard är ett s.k. absolut mått på om hushållets inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader som t.ex. mat, boende, hemförsäkring och barnomsorg. Vid beräkningen av inkomststandard sätts hushållets disponibla inkomst i relation till en schablonberäknad baskonsumtion. Schablonbeloppet tar hänsyn till hushållets sammansättning, och beloppet för boendekostnad varierar mellan olika typer av kommuner. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala omkostnaderna, dvs. den disponibla inkomsten är lägre än baskonsumtionen.

I länder med hög levnadsstandard är det också vanligt att använda relativa mått för att beskriva människors ekonomiska situation. En vanlig ansats är att betrakta dem vars ekonomiska standard ligger under en relativ låginkomstgräns som individer med låg ekonomisk standard. Låg relativ ekonomisk standard definieras då i relation till omgivningen, och låginkomstgränsen flyttas upp när inkomsterna i samhället ökar. Nedan beräknas denna låginkomstgräns som 60 procent av medianinkomsten.

Knappt 5 procent av befolkningen har låg inkomststandard

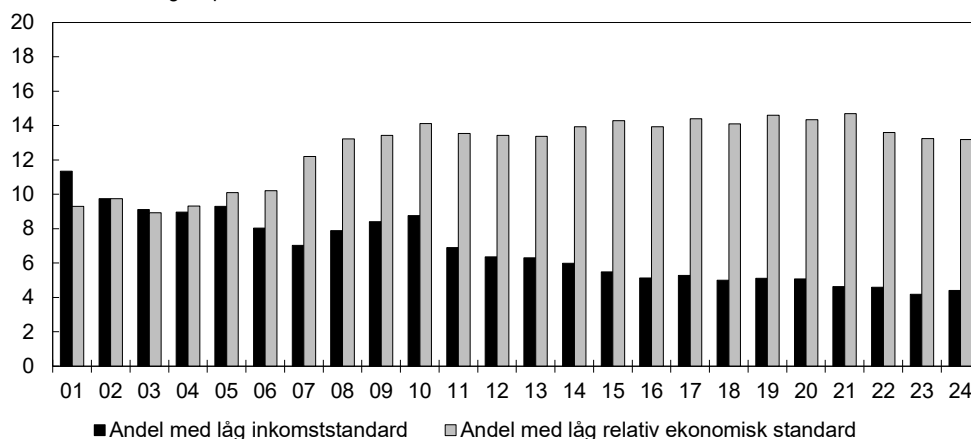
År 2022 hade 4,6 procent av befolkningen, eller ca 470 000 personer, låg inkomststandard (se diagram 3.1). Andelen med låg inkomststandard har, med undantag för en kortvarig uppgång i anslutning till finanskrisen 2008–2010, minskat i stort sett kontinuerligt sedan början av 2000-talet. Minskningen beror på att de reala inkomsterna gradvis har ökat även för dem med förhållandevis låga inkomster och att inkomsterna har ökat snabbare än levnadsomkostnaderna. Den nedåtgående trenden bröts tillfälligt 2022, då realinkomsterna minskade för stora delar av befolkningen. De reala inkomsterna förväntas därefter öka något i det lägsta inkomstskiktet 2023 och 2024, och andelen med låg inkomststandard väntas därför åter fortsätta att minska.

Bilden av hur många som är ekonomiskt utsatta och av utvecklingen över tid ser annorlunda ut med en relativ låginkomstgräns. Den senaste tioårsperioden (2013–2022) har inkomsterna i den nedre delen av inkomstfördelningen utvecklats i ungefär samma takt som medianinkomsten, och andelen med låg relativ ekonomisk standard har därmed legat på en stabil nivå runt 14–15 procent. År 2022 sjönk den reala medianinkomsten, och därmed den relativa låginkomstgränsen, mer än inkomsterna i den nedre delen av fördelningen. Andelen med låg relativ ekonomisk standard minskade därför från 14,7 till 13,6 procent. Eftersom inkomsterna i de lägre inkomstskikten förväntas ha utvecklats bättre än medianinkomsten även 2023 väntas

andelen med inkomster under 60 procent av medianinkomsten fortsätta minska och hamna på den lägsta nivån sedan 2007.

Diagram 3.1 Andel med låg inkomststandard respektive låg relativ ekonomisk standard

Andel av befolkningen, procent

Anm.: För 2003–2022 är beräkningarna baserade på utfallsdata. För 2023 och 2024 är beräkningarna baserade på framskrivna inkomstdata.

Källor: Statistiska centralbyrån (HEK och TRIF) och egna beräkningar.

I 2023 års fördelningspolitiska redogörelse (prop. 2022/23:100 bilaga 2) visades att det är svårt att identifiera en enskild orsak till att vissa individer har låg inkomststandard eller låg relativ ekonomisk standard. Orsaken förefaller i stället ofta vara en kombination av olika förhållanden: en låg egen inkomst, försörjningsansvar för barn, avsaknad av en partner eller en partner med låg inkomst. Bland personer i förvärvsaktiv ålder är risken för ekonomisk utsatthet betydande om ingen hushållsmedlem arbetar heltid. Detta gäller oavsett vilket mått som används, låg inkomststandard eller låg relativ ekonomisk standard. Utrikes födda, i synnerhet personer med kort vistelse-tid i Sverige, har lägre sysselsättningsgrad och högre arbetslöshet än inrikes födda. De löper därmed en större risk för ekonomisk utsatthet än inrikes födda. Ensamstående, framför allt kvinnor med barn, är en grupp där andelen ekonomiskt utsatta är relativt stor med de båda måtten, särskilt jämfört med grupperna sammanboende med barn eller utan barn.

Ungefär hälften av dem med låg inkomststandard är varaktigt ekonomiskt utsatta

En del individer har tillfälligt låga inkomster under kortare perioder till följd av t.ex. studier, arbetslöshet eller sjukdom. För andra är låga inkomster ett mer permanent tillstånd. I detta avsnitt redovisas hur stor andel av befolkningen som kan betraktas som varaktigt ekonomiskt utsatta enligt det absoluta och det relativa synsättet. Varaktigt ekonomiskt utsatt avser här de som klassificeras som ekonomiskt utsatta under referensåret samt under minst två av de tre föregående åren.¹⁰

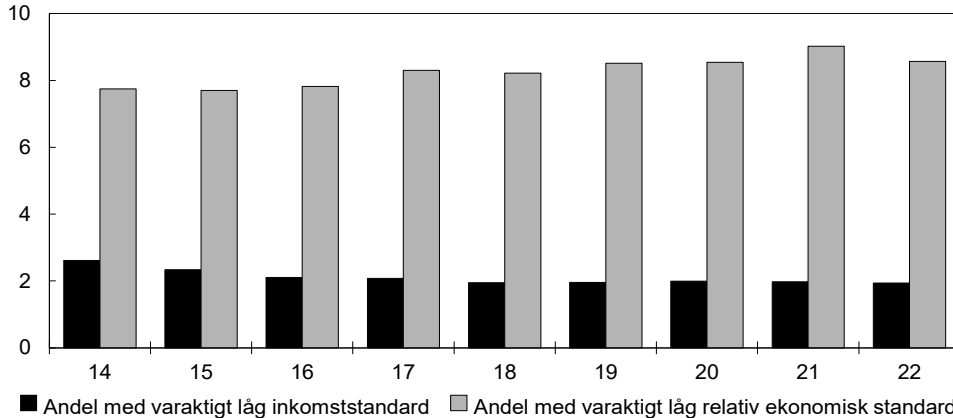
Skillnaderna mellan det absoluta och det relativa måttet på ekonomisk utsatthet kvarstår när perspektivet skiftar från ett enskilt år till varaktigt ekonomiskt utsatthet. Med det absoluta måttet låg inkomststandard är det avsevärt färre individer som betraktas som varaktigt ekonomiskt utsatta än med måttet låg relativ ekonomisk standard. Måtten ger också olika svar på frågan hur utvecklingen över tid har sett ut. Med måttet låg inkomststandard minskade andelen varaktigt ekonomiskt utsatta

¹⁰ Varaktigt ekonomiskt utsatthet kan definieras på många olika sätt. Den definition som används i detta avsnitt är densamma som Statistiska centralbyrån använder.

mellan 2014 och 2022, från 2,6 till 1,9 procent (se diagram 3.2). Av de 4,6 procent som hade låg inkomststandard 2022 var det således mindre än hälften som också hade haft det under flera av de föregående åren. Med måttet låg relativ ekonomisk standard ökade i stället andelen varaktigt ekonomiskt utsatta under samma period, från 7,7 procent till 8,6 procent. Det innebär att närmare två tredjedelar av de 13,6 procent som hade låg relativ ekonomisk standard 2022 också hade haft inkomster under den relativa låginkomstgränsen under flera av de föregående åren.

Diagram 3.2 Andel med varaktigt låg inkomststandard respektive varaktigt låg relativ ekonomisk standard

Andel av befolkningen, procent

Anm.: Till skillnad från analyserna i övriga avsnitt i redogörelsen, där individernas och hushållens inkomster observeras ett enskilt år, följs här inkomsterna under en fyraårsperiod. Denna flerårsanalys har, till följd av databegränsningar, ett senare startår än övriga tidsserier i redogörelsen.

Källor: Statistiska centralbyrån (TRIF) och egna beräkningar.

3.2 Andelen självförsörjande

Att Sverige har en hög andel individer som arbetar och är självförsörjande är en förutsättning för en gemensamt finansierad välfärd. Fler i arbete betyder att fler bidrar till det ekonomiska välståndet. Det betyder också att inkomstspridningen i samhället kan minska. Med egen försörjning ökar människors frihet och möjligheter att forma sina egna liv. Ett samhälle där alla bidrar efter förmåga ökar legitimiteten för den offentligt finansierade välfärden och bidrar till en starkare samhällsgemenskap.

Det är viktigt att det finns statistiska underlag som ger en tillfredsställande beskrivning av såväl sysselsättning som av individers möjligheter att försörja sig. Det officiella måttet på sysselsättning mäter om individer är sysselsatta minst en timme under en referensvecka, utan att beakta inkomstnivå. Sysselsättningen ger därmed ingen heltäckande bild av hur många som arbetar i sådan omfattning att de kan anses vara fast förankrade på arbetsmarknaden.

Mot denna bakgrund har regeringen tagit fram ett självförsörjningsmått. Måttet ska användas som ett komplement till dagens sysselsättningsmått och följas över tid. Självförsörjningsmålet ska mäta andelen individer i förvärsaktiv ålder (20–64 år) som har egen försörjning, främst genom arbete. Måttet blir därmed i allt väsentligt ett mått på etablering på arbetsmarknaden. Självförsörjningsmålet blir särskilt relevant för analyser av grupper som står långt från arbetsmarknaden.

Självförsörjningsmålet visar andelen individer som har egen försörjning över en viss inkomstnivå

Självförsörjningsmålet avser att mäta hur stor andel av individerna i förvärsaktiv ålder (20–64 år) som under ett år arbetar, alternativt erhåller annan egen inkomst, i

sådan omfattning att de antas vara självförsörjande. Som självförsörjningsgrundande inkomst räknas individens bruttolön och inkomst av aktiv näringsverksamhet, inkomst från kapital och vissa arbetsrelaterade transfereringar.¹¹ Som självförsörjningsgrundande inkomst räknas även inkomstrelaterad pension, eftersom det är att betrakta som uppskjuten lön. Med vissa arbetsrelaterade transfereringar avses här t.ex. ersättning för sjukskrivning och inkomstbaserad föräldrapenning förutsatt att bruttolönen eller inkomsten av aktiv näringsverksamhet under året är större än noll. I detta fall antas frånvaron från arbetsmarknaden vara av mer kortvarig karaktär, dvs. individen antas ha ett arbete att komma tillbaka till.¹²

Inkomstgränsen för självförsörjning har satts till tre inkomstbasbelopp, vilket 2024 motsvarar en årsinkomst på 228 600 kronor, eller 19 050 kronor per månad. För en person som har en arbetsinkomst på 19 050 kronor per månad innebär det en inkomst efter skatt på ca 15 800 kronor per månad. Genom att knyta inkomstnivån till inkomstbasbeloppet ges självförsörjningsmålet en koppling till antalet arbetade timmar och inkomstutvecklingen. Tre inkomstbasbelopp motsvarar en inkomstnivå där de flesta arbetar minst halvtid i genomsnitt under året och därmed kan anses vara etablerade på arbetsmarknaden. Inkomstnivån ligger över nivån för ekonomiskt bistånd för ett ensamhushåll, men något under den inkomst som en individ behöver för att täcka skäliga levnadskostnader enligt Konsumentverkets beräkningar.¹³ I princip alla individer som har fyllt 20 år och arbetar heltid med kollektivavtalade löner kommer att klassificeras som självförsörjande.¹⁴

Individer med en självförsörjningsgrundande inkomst som understiger tre inkomstbasbelopp under ett år klassificeras som ej självförsörjande. Heltidsstuderande med en självförsörjningsgrundande inkomst som understiger tre inkomstbasbelopp ingår dock inte i kategorin ej självförsörjande, utan de utgör en egen kategori.

Andelen självförsörjande har ökat

År 2022 bestod åldersgruppen 20–64 år av ungefär 5,8 miljoner individer. De flesta, drygt 74 procent, arbetade eller hade annan egen inkomst i sådan omfattning att de var självförsörjande (se tabell 3.1). Runt 20 procent var inte självförsörjande, och resterande 5 procent var heltidsstuderande. Andelen självförsörjande män var högre än andelen självförsörjande kvinnor.

Tabell 3.1 Självförsörjningsstatus 2022

Procent och antal

	Andel kvinnor, procent	Andel män, procent	Samtliga, procent	Samtliga, antal
Självförsörjande	71,0	77,8	74,5	4 290 000
Ej självförsörjande	22,4	17,9	20,1	1 160 000
Heltidsstuderande	6,6	4,3	5,4	310 000

Anm.: Beräkningarna avser individer 20–64 år som är bosatta i Sverige hela året. År 2022 motsvarade gränsen för självförsörjning på tre inkomstbasbelopp en inkomst på 213 000 kronor. Kategorin Heltidsstuderande utgörs av personer som uppbär studiemedel för heltidsstudier minst 20 veckor per år och som inte är självförsörjande.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

¹¹ I bruttolönen ingår statliga anställningssubventioner, då dessa inte särredovisas i statistiken.

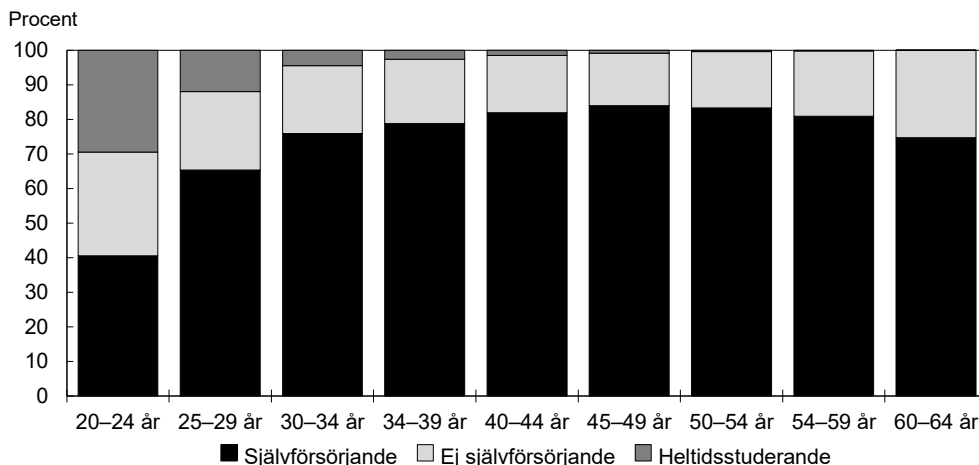
¹² Individer som enbart uppbär föräldrapenning eller sjukpenning under ett år antas ha en längre frånvaro från förvärsarbete, varför föräldrapenning eller sjukpenning i dessa fall inte räknas som självförsörjningsgrundande inkomst.

¹³ Konsumentverkets beräkningar av skäliga levnadskostnader för 2024 visar att ett ensamhushålls inkomster behöver uppgå till 17 172 kr/månad efter skatt för att täcka skäliga levnadskostnader.

¹⁴ Det är fullt möjligt att leva på en inkomst som är lägre än självförsörjningsinkomsten. T.ex. ligger nivån för ekonomiskt bistånd lägre. Målet för självförsörjning är dock främst menat att användas som ett mått på etablering på arbetsmarknaden. Vid en inkomstnivå på tre inkomstbasbelopp bedöms individer mellan 20 och 64 år vara så pass etablerade på arbetsmarknaden alternativt ha så pass hög annan egen (likvärdig) inkomst att de kan klassificeras som självförsörjande.

På ett övergripande plan följer andelen självförsörjande ett tydligt livscykelmönster (se diagram 3.3). Bland unga (20–29 år) är andelen självförsörjande låg. Det är en period i livet då många studerar och ännu inte har etablerat sig på arbetsmarknaden. Andelen självförsörjande ökar med stigande ålder och uppgick 2022 som högst till 84 procent bland individer i åldern 45–49 år.

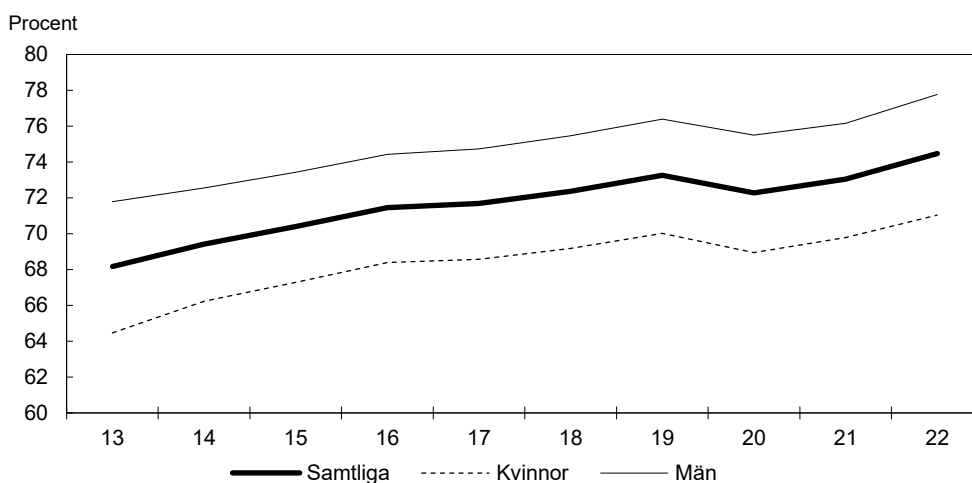
Diagram 3.3 Andel självförsörjande, ej självförsörjande respektive heltidsstuderande 2022, efter ålder

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Andelen självförsörjande har, med undantag för en kortvarig nedgång 2020 i samband med utbrottet av covid-19, ökat kontinuerligt de senaste tio åren (se diagram 3.4). Ökningen har varit något snabbare bland män än bland kvinnor. Flera faktorer ligger bakom ökningen. En delförklaring är att sysselsättningsgraden i åldersgruppen 20–64 år ökade mellan 2013 och 2022, och det hade i sin tur en positiv effekt på andelen självförsörjande. Ökningen var särskilt påtaglig bland utrikes födda, i synnerhet bland utrikes födda män. Mellan 2013 och 2022 ökade sysselsättningsgraden från 59 till 66 procent för individer födda utanför Europa och från 73 till 82 procent för individer födda i Europa. En annan förklaring till att andelen självförsörjande har ökat är att deltidarbete bland kvinnor minskade mellan 2013 och 2022. Det har bidragit till att fler kvinnor har hamnat över inkomstgränsen för att klassificeras som självförsörjande.

Diagram 3.4 Andel självförsörjande

Anm.: Beräkningarna avser individer 20–64 år.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

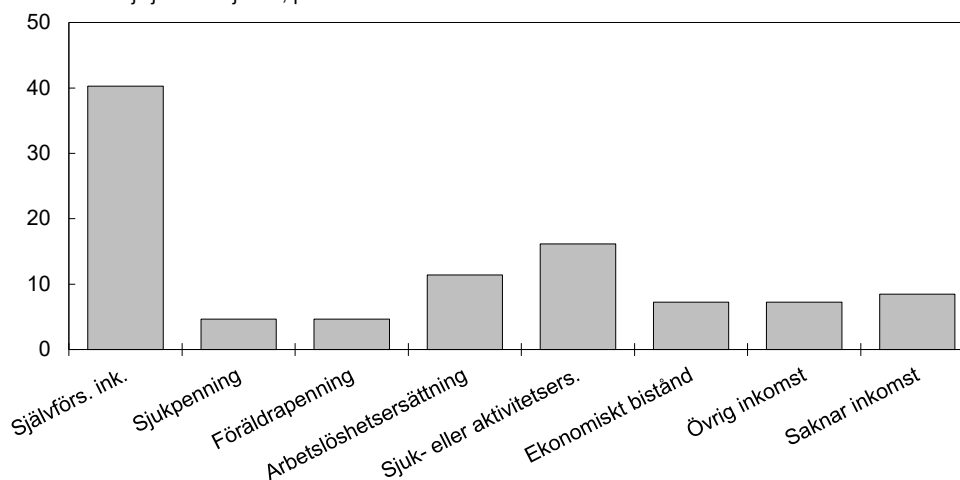
Ej självförsörjande är en heterogen grupp

År 2022 var knappt 1,2 miljoner individer (20 procent) i åldern 20–64 år ej självförsörjande. Det är en heterogen grupp, och individers förutsättningar att bli självförsörjande varierar. En del saknar eller har låg självförsörjningsgrundande inkomst under kortare perioder till följd av t.ex. arbetslöshet eller tillfällig sjukdom. För andra handlar det om ett mer permanent tillstånd, som kan vara av både frivillig och ofrivillig karaktär. Exempelvis bedöms den som har beviljats sjukersättning stadigvarande ha nedsatt arbetsförmåga i förvärsarbeten på hela arbetsmarknaden.

Genom att dela in individerna i grupper efter huvudsaklig inkomstkälla ges en överblick över orsakerna till att individer inte är självförsörjande (se diagram 3.5). Runt 40 procent av de individer som 2022 klassificerades som ej självförsörjande hade sin huvudsakliga inkomst från de inkomstslag som räknas som självförsörjningsgrundande inkomst (löneinkomst, inkomst från kapital m.m.).¹⁵ Bland dessa var en majoritet yngre än 40 år, och unga 20–24 år var särskilt överrepresenterade. Över hälften av individerna som inte var självförsörjande hade någon form av ekonomiskt stöd som huvudsaklig inkomstkälla. Den största gruppen var individer med sjuk- eller aktivitetsersättning. Äldre individer (50–64 år) var tydligt överrepresenterade i denna grupp. En annan stor grupp var arbetslösa som hade någon form av arbetslöshetsersättning som huvudsaklig inkomst. Omkring 8 procent av de som klassificerades som ej självförsörjande saknade helt inkomster. Den övervägande delen av denna grupp, ca 70 procent, var utrikes födda.¹⁶

Diagram 3.5 Individer klassificerade som ej självförsörjande grupperade efter huvudsaklig inkomstkälla 2022

Andel av alla ej självförsörjande, procent

Anm.: Med huvudsaklig inkomstkälla avses det inkomstslag som står för den största delen av en individs inkomster. I Övrig inkomst ingår bl.a. barnbidrag, underhållsstöd, pension och olika bostadsersättningar. Könsuppdelad statistik finns i redogörelsens diagrambilaga (se diagram a.1).

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Mer än var tredje utrikes född är inte självförsörjande

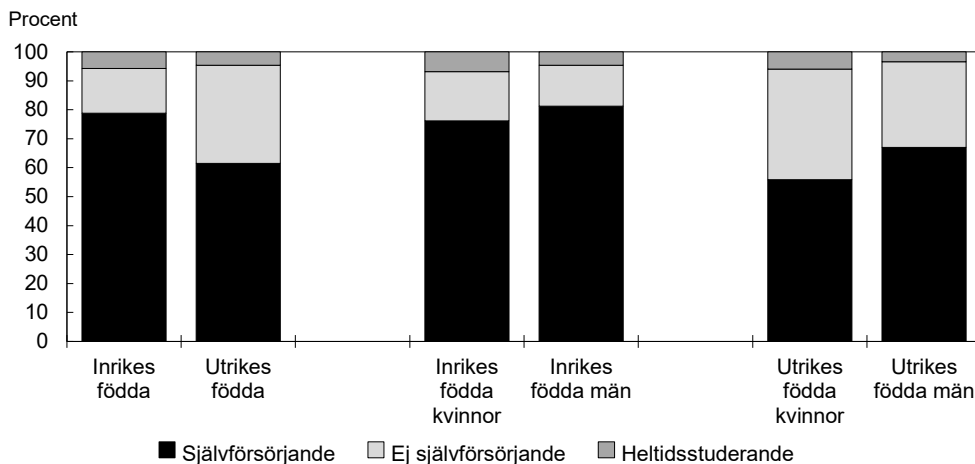
En grupp som har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden än andra grupper, och som är tydligt överrepresenterade bland ej självförsörjande, är utrikes födda kvinnor och män. År 2022 var ca 34 procent, eller knappt 500 000 av samtliga ca 1,4 miljoner utrikes födda i förvärsaktiv ålder 20–64 år, inte självförsörjande (se diagram 3.6). Bland inrikes födda var andelen som inte var självförsörjande avsevärt lägre,

¹⁵ För de flesta handlade det om inkomst från arbete. Endast en liten andel hade inkomst från kapital som huvudsaklig inkomst.

¹⁶ I denna grupp finns sannolikt individer som är folkbokförda i Sverige, men som i praktiken har lämnat landet.

ca 16 procent. Utrikes födda kvinnor är i högre grad än utrikes födda män inte självförsörjande.

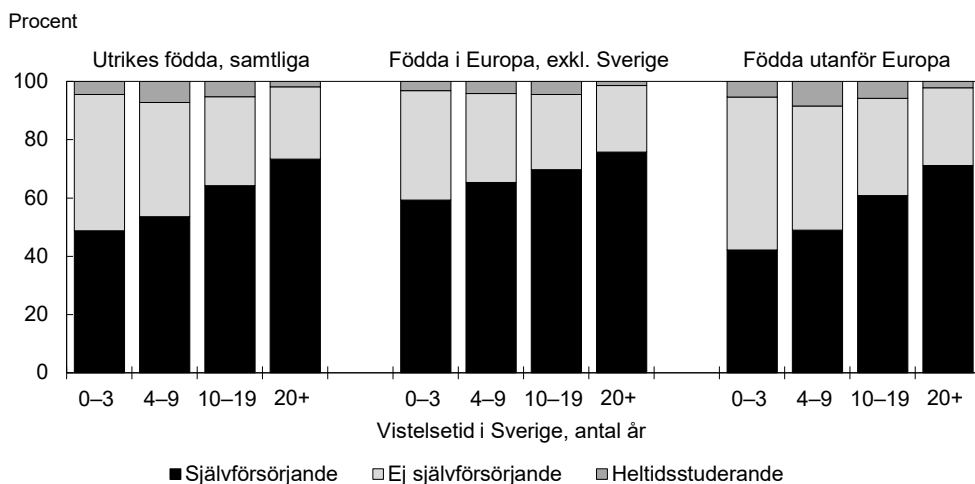
Diagram 3.6 Självförsörjningsstatus bland inrikes respektive utrikes födda 2022

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Utrikes födda är en heterogen grupp. Gruppen rymmer allt ifrån arbetskraftsinvandrare från våra nordiska grannländer, med en sysselsättningsgrad i linje med inrikes födda, till flyktingar med betydligt lägre sysselsättningsgrad. Andelen självförsörjande varierar därför mycket mellan olika grupper av utrikes födda. Exempelvis har de som har bott en kort tid i Sverige en väsentligt lägre sysselsättningsgrad, och därmed också en lägre andel självförsörjande, än de som har bott i landet en längre tid (se diagram 3.7). Individer födda utanför Europa har en lägre andel självförsörjande än individer födda i Europa. Skillnaden i andelen självförsörjande jämfört med inrikes födda minskar med antal år i Sverige, men skillnaden är inte helt utjämnad efter en vistelsetid på 20 år. I gruppen utrikes födda med en vistelsetid i Sverige som överstiger 20 år var det 2022 ca 25 procent som inte var självförsörjande, vilket var ca 9 procentenheter fler än bland inrikes födda. Bland dessa var andelen något högre för individer födda utanför Europa (27 procent) än för individer födda i Europa (23 procent).

Diagram 3.7 Självförsörjningsstatus bland utrikes födda 2022, efter födelseregion och antal år i Sverige

Anm.: Könsuppdelad statistik finns i redogörelsens diagrambilaga (se diagram a.2 och diagram a.3).

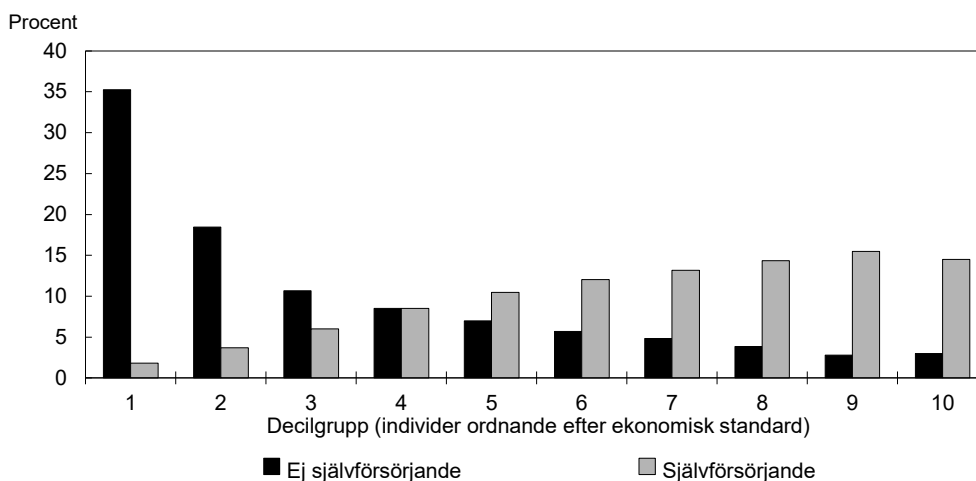
Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Självförsörjningsmättet är inte ett mått på ekonomisk standard

Det bör slutligen understrykas att måttet på självförsörjning inte har en direkt koppling till individers levnadsstandard. I den inkomst som ligger till grund för självförsörjningsmättet ingår bara individens egna inkomster från arbete, kapital och vissa arbetsrelaterade transfereringar. Det bredare inkomstbegreppet ekonomisk standard baseras på hushållets samlade inkomster. Det inkluderar en eventuell partners inkomster och alla sorters transfereringsinkomster. Dessutom beaktas stordriftsfördelar och hur många som ska försörjas på familjens inkomster.

I diagram 3.8 har individer i åldersgruppen 20–64 år som betraktas som ej självförsörjande sorterats till den inkomstgrupp de tillhör med inkomstbegreppet ekonomisk standard. Skillnaden mellan inkomstbegreppen gör att individer som inte betraktas som självförsörjande kan ha en förhållandevis hög ekonomisk standard. Så är t.ex. fallet om individen själv har låg självförsörjningsgrundande inkomst, men en sammanboende partner har höga inkomster. Ungefär 20 procent av gruppen ej självförsörjande hade 2022 en ekonomisk standard som placerade dem i den övre halvan av inkomstfördelningen. Merparten av gruppen ej självförsörjande befann sig dock i någon av de två nedersta inkomstgrupperna.

Diagram 3.8 Självförsörjande och ej självförsörjande 2022, fördelade över inkomstgrupper

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Omvänt är personer som betraktas som självförsörjande tydligt överrepresenterade i den övre delen av inkomstfördelningen. Endast en mindre del, ca 5 procent, återfanns 2022 i någon av de två lägsta inkomstgrupperna. Till gruppen som kan ha låg ekonomisk standard trots att de är självförsörjande hör t.ex. ensamstående föräldrar med låg inkomst och hög försörjningsbörda.

4 Pensionärernas ekonomiska situation

Pensionärer är en heterogen grupp. Vissa är i behov av samhällets grundskydd, medan andra har en ekonomisk standard som ligger långt över genomsnittet för hela befolkningen. Denna variation beror på skillnader i flera faktorer. En stor del förklaras av skillnader i arbetsinkomstens storlek under de förvärvsaktiva åren. Att arbeta heltid i många år bidrar till en högre ekonomisk standard senare i livet, liksom att ha haft en högre månadslön. Tjänstepensionen, som är en viktig inkomstkälla för många pensionärer, varierar i omfattning inom pensionärskollektivet. Det gäller även kapital-

inkomsterna. Hushållets sammansättning och de inkomster som en eventuell partner bidrar med har också stor betydelse för den enskildes ekonomiska standard.

Detta avsnitt belyser pensionärernas ekonomiska situation. Begreppet pensionär var tidigare tydligt förknippat med pensionsåldern, som i det gamla ATP-systemet var 65 år. Det faktum att det inte längre finns en fast pensionsålder, och att fler och fler kombinerar pension och yrkesarbete, innebär att definitionen av vem som är pensionär inte längre är lika självklar. Pensionär är något individer kan vara samtidigt som de fortsätter att arbeta. I dag kan allmän pension tas ut från 63 år. Med pensionärer avses i detta avsnitt personer som tagit ut allmän pension (helt eller delvis) eller erhållit äldreförsörjningsstöd.

Fler kombinerar pension och arbete

Pensionärer som kombinerar pension med arbete brukar kallas jobbonärer. Mellan 2003 och 2022 fördubblades antalet jobbonärer, från 280 000 till 590 000 personer (se tabell 4.1). Ökningen var som kraftigast under åren 2003–2010. Under dessa år ökade jobbonärernas andel av det totala antalet pensionärer från 19 till 27 procent. Sedan 2010 har antalet jobbonärer ökat i ungefär samma takt som det totala antalet pensionärer.

Tabell 4.1 Jobbonärer respektive pensionärer som inte arbetar, 63 år och äldre

Antal personer och andel av totala antalet pensionärer (procent)

	Antal 2003	Andel 2003	Antal 2010	Andel 2010	Antal 2022	Andel 2022
Jobbonärer	280 000	19	450 000	27	590 000	27
Pensionärer som inte arbetar	1 220 000	81	1 240 000	73	1 560 000	73
Pensionärer totalt	1 500 000	100	1 690 000	100	2 150 000	100

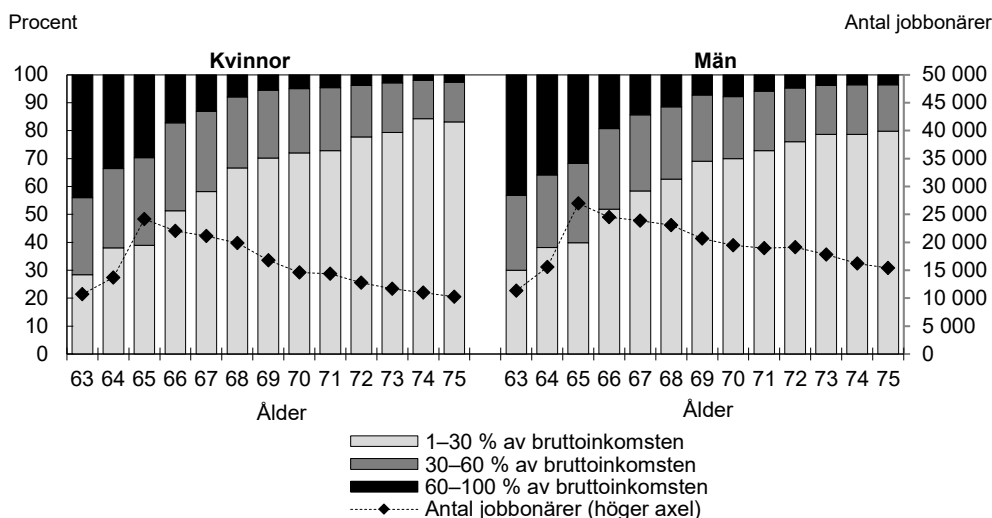
Anm.: Höjningen av lägsta ålder för uttag av allmän ålderspension 2020 och 2023 gör att den potentiella populationen av pensionärer förändras över tid. För jämförbarhet över tid studeras populationen 63 år och äldre för åren 2003, 2010 och 2022.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

De flesta pensionärer som fortsätter arbeta tar ut hel inkomstpension. Bland 63-åringarna var det 2022 drygt 90 procent av jobbonärerna som tog ut hel pension. För personer 65 år eller äldre ökar andelen som tar ut hel inkomstpension ytterligare och vid 68 års ålder har nästan alla pensionärer som fortsätter arbeta hel inkomstpension.

De flesta jobbonärer arbetar relativt lite. I diagram 4.1 har 2022 års jobbonärer delats in i tre olika grupper efter arbetsinkomstens andel av den totala bruttoinkomsten. För de yngre jobbonärerna utgör arbetsinkomsten ofta en relativt stor del av bruttoinkomsten. Betydelsen av arbetsinkomsten avtar dock med stigande ålder. Vid 66 års ålder är arbetsinkomsten det dominerande inkomstslaget för ca 20 procent av jobbonärerna. Bland 70-åringarna är motsvarande andel knappt 5 procent.

I alla åldrar är det fler män än kvinnor som är jobbonärer. Män fortsätter också i högre grad än kvinnor att arbeta längre upp i åldrarna. Andelen män bland jobbonärerna ökar därför med stigande ålder. År 2022 utgjordes gruppen 75-åriga jobbonärer av ca 60 procent män och 40 procent kvinnor.

Diagram 4.1 Arbetsinkomstens betydelse för jobbonärernas bruttoinkomst 2022

Anm.: Kapitalinkomster har exkluderats från bruttoinkomsten i detta diagram.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Ökningen av antalet personer som kombinerar pension med arbete kan förklaras av flera olika faktorer. En viktig del är pensionärernas hälsa. Dagens äldre har en påtagligt bättre hälsa än tidigare generationer. Innovationer har lett till ett skifte från fysiskt tunga arbeten till mer automatiserade produktionsprocesser med större inslag av mekaniska hjälpmedel. Samtidigt har utbildningsnivån hos de äldre höjts och en mindre andel av de äldre arbetar i dag med fysiskt tunga arbeten.

Utöver de förändringar som skett på arbetsmarknaden har det sedan 2003 även gjorts förändringar i skattesystemet som gör det mer lönsamt för äldre att arbeta, oavsett om de börjat ta ut pension eller inte. Ett förhöjt jobbskatteavdrag har införts för äldre. Det har också blivit billigare att anställa äldre genom lägre sociala avgifter. Från och med det år arbetstagaren är 66 år vid årets ingång betalar arbetsgivaren endast ålderspensionsavgiften och slipper betala andra sociala avgifter.

Högre pensioner, men också ökade arbets- och kapitalinkomster

Mellan 2003 och 2022 ökade pensionärernas genomsnittliga bruttoinkomst, uttryckt i fasta priser, med ca 55 procent (se diagram 4.2). En rad olika faktorer har bidragit till denna utveckling. En viktig förklaring finns i den kontinuerliga förändringen av pensionärskollektivets sammansättning över tid. Yngre pensionärer som tillkommer har i genomsnitt högre pensionsinkomster än äldre pensionärer som lämnar pensionärskollektivet.¹⁷ Det gäller inte minst tjänstepensionen. Fler personer får i dag tjänstepension än i början av 2000-talet. Nya avtal ger större avsättning till tjänstepensioner och den starka reallöneutvecklingen har inneburit att ersättningen från tjänstepensionen har ökat.

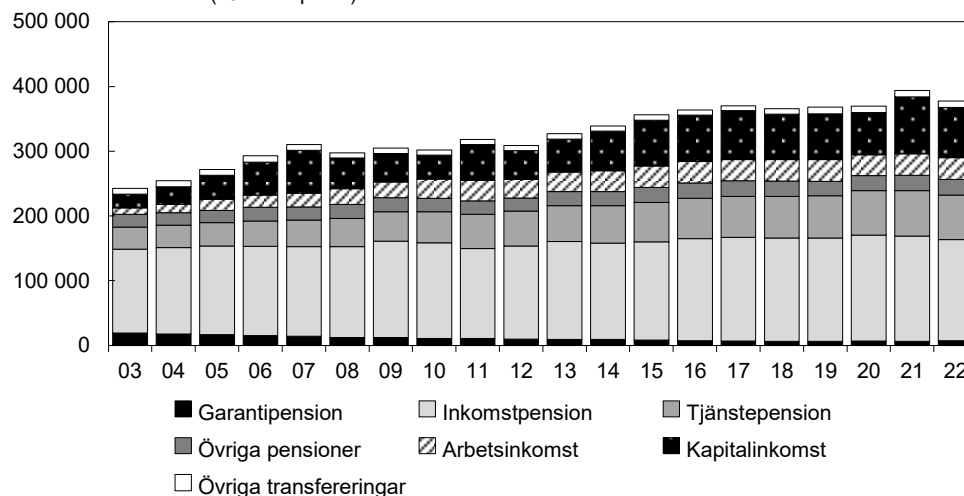
Att fler kombinerar arbete och pension påverkar också pensionärernas inkomster. Arbetsinkomster har därmed kommit att utgöra en allt större andel av pensionärernas samlade inkomster. Även kapitalinkomsterna har spelat en viktig roll för pensionärernas inkomstutveckling. Kapital ackumuleras i regel med stigande ålder, och för de som tar med sig kapitaltillgångar från de förvärvsaktiva åren fortsätter dessa ofta att växa

¹⁷ Effekten är tydligast för kvinnor, där det ökade arbetskraftsdeltagandet sedan 1970-talet är en viktig förklaring till utvecklingen. Det innebär att fler kvinnor i de yngre pensionärgenerationerna har arbetat och tjänat ihop till inkomstpension, medan många av de äldre generationernas kvinnor helt eller delvis försörjs av pensionssystemets grundskydd.

under tiden som pensionär. Pensionärer har därför i många fall större kapitaltillgångar, och därmed högre kapitalinkomster, än den förvärvsaktiva delen av befolkningen.

Diagram 4.2 Pensionärernas genomsnittliga bruttoinkomst, uppdelad på olika inkomstslag

Medelinkomst i kronor (2022 års priser)

Anm.: Könsuppdelad statistik finns i redogörelsens diagrambilaga (se diagram a.4).

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Förutom ökade inkomster har även förändringar i skattesystemet haft en positiv effekt på pensionärernas ekonomiska situation. Sänkta skatter för pensionärer har, både genom det förhöjda grundavdraget och det förhöjda jobbskatteavdraget, bidragit till att pensionärernas individuella disponibla inkomst i genomsnitt har ökat mer än bruttoinkomsten.

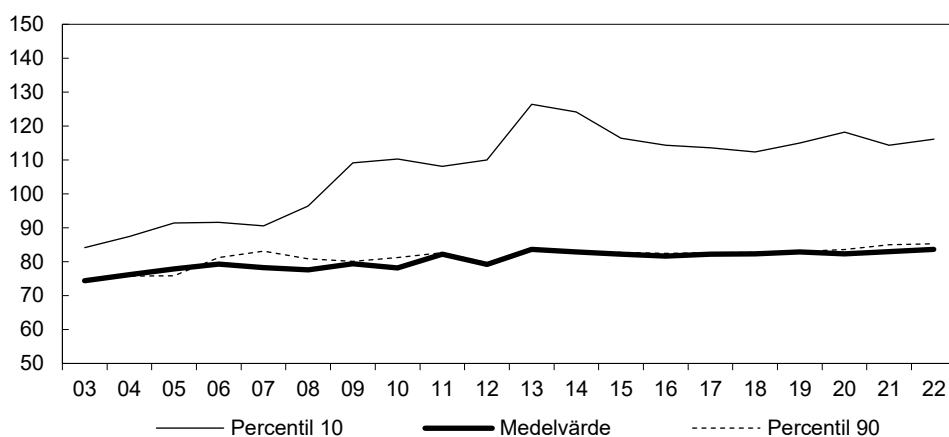
Den senaste tjugårsperioden har pensionärskollektivet haft en bättre inkomstutveckling än övriga i befolkningen

Pensionärer har i genomsnitt lägre individuell disponibel inkomst än övriga i den vuxna befolkningen (20 år och äldre). De senaste 20 åren har dock den disponibla inkomsten ökat snabbare för pensionärer än för den övriga befolkningen. För pensionärer var ökningen närmare 70 procent, medan ökningen för den övriga befolkningen låg på ca 50 procent. Mellan 2003 och 2022 ökade därför pensionärernas genomsnittliga disponibla inkomst som andel av genomsnittet för övriga i befolkningen från 74 till 84 procent (se diagram 4.3). Förskjutningen av relativinkomster inträffade i huvudsak under den första hälften av perioden (2003–2012). Den senaste tioårsperioden har den genomsnittliga disponibla inkomsten ökat i ungefär samma takt för pensionärer som för övriga i befolkningen.

I diagram 4.3 har pensionärer respektive övriga ordnats i två separata fördelningar efter storleken på den disponibla inkomsten. Den tionde percentilen avser den inkomst som avgränsar de 10 procent som har lägst inkomst i respektive fördelning. Den mest påtagliga förändringen av relativinkomster mellan pensionärer och övriga har skett bland personer med låga inkomster. År 2003 hade en pensionär med låga inkomster (tionde percentilen) 84 procent av inkomsten för en låginkomsttagare (tionde percentilen) bland övriga i befolkningen. År 2022 hade pensionären med låga inkomster i stället 16 procent högre disponibel inkomst än låginkomsttagaren i den övriga befolkningen.

Diagram 4.3 Pensionärernas relativa inkomstutveckling

Disponibel inkomst för pensionärer i relation till disponibel inkomst för den övriga befolkningen, procent

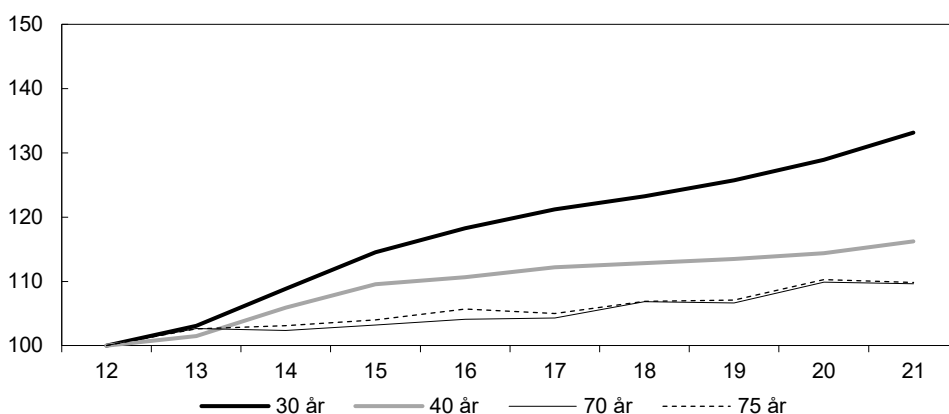

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

En viktig förklaring till pensionärernas inkomstutveckling är, som nämnts ovan, den kontinuerliga förändringen i pensionärsgruppens sammansättning. Äldre pensionärer ersätts successivt av yngre med högre pensionsinkomster. För de som redan har gått i pension har inkomstutvecklingen däremot varit svagare i förhållande till den övriga befolkningen. En illustration av detta ges i diagram 4.4. Här har inkomsterna för olika åldersgrupper följts under tio år (2012–2021). De två första grupperna består av personer som var 30 respektive 40 år vid periodens början. Den tredje och fjärde gruppen består av personer som var 70 respektive 75 år och pensionärer vid periodens början. För de båda pensionärsgруппerna ökade den disponibla inkomsten med i genomsnitt knappt 10 procent under perioden, medan grupperna i förvärsaktiv ålder, i synnerhet 30-åringarna, hade en snabbare inkomstutveckling.¹⁸ Att inkomster för personer som redan har gått i pension utvecklas svagare än för personer i förvärsaktiv ålder är en konsekvens av hur pensionerna indexeras. Inkomstpensionen räknas upp i takt med de pensionsgrundande inkomsterna i befolkningen minus den s.k. förskottsrentan¹⁹, vilket till sin konstruktion är lägre än löneutvecklingen, medan garantipensioner följer den allmänna prisutvecklingen.

Diagram 4.4 Utvecklingen av disponibel inkomst för olika åldersgrupper

Index 2012 = 100

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

¹⁸ När beräkningen av genomsnittlig disponibel inkomst görs för samtliga pensionärer, dvs. när sammansättningen av pensionärskollektivet förändras år efter år, ökade den genomsnittliga disponibla inkomsten med 30 procent mellan 2012 och 2021.

¹⁹ Inkomstpension och tilläggspension räknas upp genom s.k. följksamhetsindexering. Detta innebär att de normalt räknas upp i takt med den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten minus den s.k. förskottsrentan på 1,6 procentenheter.

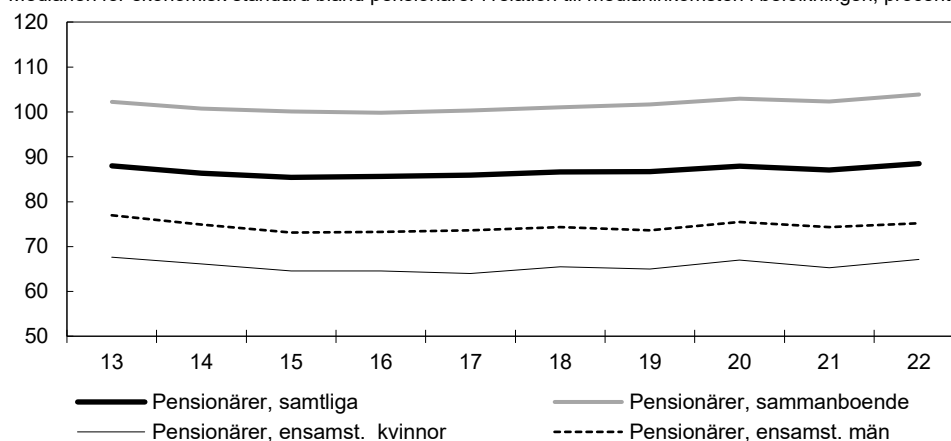
Betydande skillnader i ekonomisk standard mellan olika pensionärshushåll

Hittills i avsnittet har redovisningen av inkomster fokuserat på individernas individuella inkomster. I detta delavsnitt används det bredare inkomstbegreppet ekonomisk standard, där hushållets samlade inkomster, stordriftsfördelar och hur många som ska försörjas på familjens inkomster har betydelse för levnadsstandarden.

Pensionärer har i genomsnitt även lägre ekonomisk standard än befolkningen som helhet. År 2022 hade medianinkomsttagaren i pensionärskollektivet 12 procent lägre ekonomisk standard än medianinkomsttagaren i befolkningen (se diagram 4.5). Den senaste tioårsperioden har medianpensionärens ekonomiska standard ökat med ca 10 procent. Det är ungefär samma ökning som för medianinkomsttagaren i den totala befolkningen. Därmed har pensionärernas relativa ekonomiska standard i förhållande till befolkningen som helhet varit i stort sett konstant de senaste tio åren.

Diagram 4.5 Pensionärernas relativa ekonomiska standard

Medianen för ekonomisk standard bland pensionärer i relation till medianinkomsten i befolkningen, procent

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Sammanboende pensionärer har i genomsnitt något högre ekonomisk standard än befolkningen som helhet, och drygt 40 procent högre ekonomisk standard än ensamstående pensionärer. Ensamstående kvinnor har i genomsnitt ca 10 procent lägre ekonomisk standard än ensamstående män. Pensionssystemet är utformat så att pensionen främst ska spegla tidigare arbetsinkomster. Eftersom det finns skillnader mellan kvinnor och män under arbetslivet kommer det också att finnas skillnader mellan kvinnor och män när de har gått i pension. Det finns även demografiska skäl till att kvinnor har lägre pensioner än män. Kvinnor lever i genomsnitt längre än män och pensionerna är generellt sett lägre för äldre pensionärer. Skillnaden i ekonomisk standard förstärks också av att fler män än kvinnor är jobbonärer (diagram 4.1 ovan) och av att män i genomsnitt har högre kapitalinkomster än kvinnor.

Äldre pensionärer har i genomsnitt lägre ekonomisk standard än yngre pensionärer. Det finns flera orsaker till att den ekonomiska standarden sjunker med stigande ålder. Den ekonomiska tillväxten har inneburit att äldre generationer har haft lägre inkomster i reala termer, och därmed ett reellt lägre pensionsintjänande, än yngre generationer. Dessutom betalas inkomstpensionen ut med ett förskott som innebär att pensionen blir högre den första tiden som pensionär. Detta sker dock på bekostnad av att den årliga indexeringen blir lägre. Vidare väljer många att ta ut tjänstepensionen de första åren som pensionär i stället för livsvarigt. Därutöver ökar andelen ensamstående med stigande ålder. Ensamstående pensionärer har ofta lägre ekonomisk standard än sammanboende.

År 2022 levde 4,6 procent av samtliga i befolkningen i ett hushåll där den disponibla inkomsten inte räckte till en tänkt nödvändig baskonsumtion (se diagram 3.1 ovan). Andelen är lägre för pensionärer än för befolkningen i stort. Exempelvis var det 2022 mindre än 1 procent av de sammanboende i åldersgruppen 65 år och äldre som hade låg inkomststandard. Bland ensamstående äldre var andelen runt 2 procent.²⁰ En förklaring till att pensionärer är underrepresenterade bland personer med låg inkomststandard är att grundskyddet för pensionärer ligger på en nivå som gör att få pensionärer befinner sig i den allra nedersta delen av inkomstfördelningen. Nästan alla pensionärer har därför inkomster som räcker till för att betala nödvändiga omkostnader.

Mer arbete före pensionen har för många en begränsad effekt på den disponibla inkomsten som pensionär

Pensionssystemet bygger på livsinkomstprincipen där den inkomstgrundade pensionen baseras på inkomsterna under hela arbetslivet. Tanken är att pensionärer i genomsnitt ska få tillbaka lika mycket som har betalats in i avgifter. Så blir det också om man uppnår förväntad medellivslängd. Lever man längre får man ut mer och lever man kortare får man ut mindre. Att pensionen därigenom speglar de inkomster som pensionärer har haft under arbetslivet ger incitament att arbeta under den yrkesaktiva delen av livet.

Ett pensionssystem som enbart bygger på livsinkomstprincipen ger dock ingen eller låg pension för personer som har arbetat lite eller inte alls. Därför finns ett skyddsnet inom ramen för pensionssystemet som tillhandahåller en grundläggande inkomstrygghet för alla pensionärer. Det innebär dock att drivkrafterna till arbete försvagas. Därför är det viktigt att grundskyddet utformas så att pensionssystemet som helhet ändå uppmuntrar till arbete under den yrkesverksamma delen av livet.

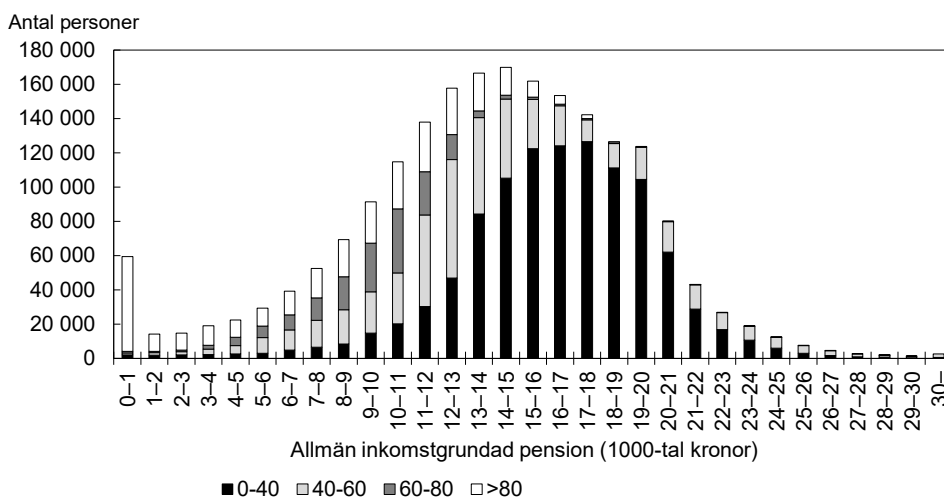
Ett sätt att analysera drivkrafterna till arbete i pensionssystemet är att studera i vilken utsträckning den disponibla inkomsten för dagens pensionärer skulle ha ökat om de hade haft högre arbetsinkomster under de yrkesverksamma åren och därmed fått en högre inkomstgrundad pension. Marginaleffekten, som den har beräknats i detta avsnitt, anger hur stor andel av en ökad inkomstgrundad pension som faller bort i form av ökad skatt, avtrappning av garantipension, inkomstpensionstillägg och bostadstillägg. Av diagram 4.6 framgår marginaleffekterna vid olika nivåer av den allmänna inkomstgrundade pensionen. Närmare 80 procent av pensionärerna har en allmän inkomstgrundad pension i intervallet 10 000–22 000 kronor per månad. I den nedre delen av detta intervall, 10 000–15 000, är det relativt många som har en marginaleffekt högre än 60 procent. Det innebär att för en pensionär som hade tjänat in ytterligare 100 kronor i allmän inkomstgrundad pension under arbetslivet skulle den disponibla inkomsten som pensionär ha ökat med mindre än 40 kronor. De flesta med en allmän inkomstgrundad pension över 15 000 kronor per månad har en marginaleffekt som är lägre än 40 procent.

Pensionärer med ingen eller låg inkomstgrundad pension har ofta marginaleffekter omkring 100 procent. Det beror främst på att garantipensionen räknas av krona för krona mot en ökad inkomstgrundad pension. Bland personer med medelhög inkomstgrundad pension är det främst avtrappningen av bostadstillägget och inkomstpensionstillägget som skapar de höga marginaleffekterna. De flesta som har marginaleffekter över 80 procent har bostadstillägg. Personer med en marginaleffekt i intervallet 60–80 procent har oftast garantipension, men inte bostadstillägg. Individer med marginaleffekter i intervallet 20–40 procent har sällan garantipension eller bostads-

²⁰ Källa: Statistiska centralbyrån.

tillägg, utan i huvudsak inkomstgrundad allmän pension och tjänstepension. Marginaleffekterna uppkommer då i huvudsak genom skattesystemet.

Diagram 4.6 Marginala effekter för pensionärer 2022

Anm.: Könsuppdelad statistik finns i redogörelsens diagrambilaga (se diagram a.5 och diagram a.6).

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Den sammantagna effekten av pensionssystemet, grundskyddet och skattesystemet innebär att drivkrafterna till arbete i ett pensionsperspektiv är svaga för personer med låga eller medelhöga inkomster. Mer arbete under yrkeslivet ger i dessa grupper små eller inga effekter på inkomsten som pensionär. De höga marginaleffekterna innebär att det, s.k. respektavståndet, dvs. inkomstskillnaden mellan en pensionär som har arbetat under hela yrkeslivet med låga eller medelhöga inkomster och en pensionär som inte arbetat alls, blir litet. För personer med höga inkomster finns det dock goda incitament till arbete både i det allmänna pensionssystemet och i tjänstepensionen. Med det förhöjda jobbskatteavdraget för äldre finns dessutom mycket goda incitament att förlänga arbetslivet, och därmed förbättra sin pension ytterligare.

5 Effekter av regeringens politik

Avsnittet är uppdelat i två delar. Avsnitt 5.1 redogör för hur drivkrafterna till arbete har utvecklats under innevarande mandatperiod. I avsnitt 5.2 analyseras fördelnings-effekterna av de reformer som regeringen har genomfört.

5.1 Ekonomiska drivkrafter till arbete

Stärkta ekonomiska drivkrafter för personer som arbetar

För personer som har ett arbete mäts ofta de ekonomiska drivkrafterna till ett ökat arbetsutbud med den s.k. marginaleffekten. Marginaleffekten definieras som den del av en marginell inkomstökning som faller bort till följd av ökade skatter och avgifter samt minskade bidrag. Ju högre marginaleffekten är desto mindre blir nettobehållningen av en extra arbetsinsats.

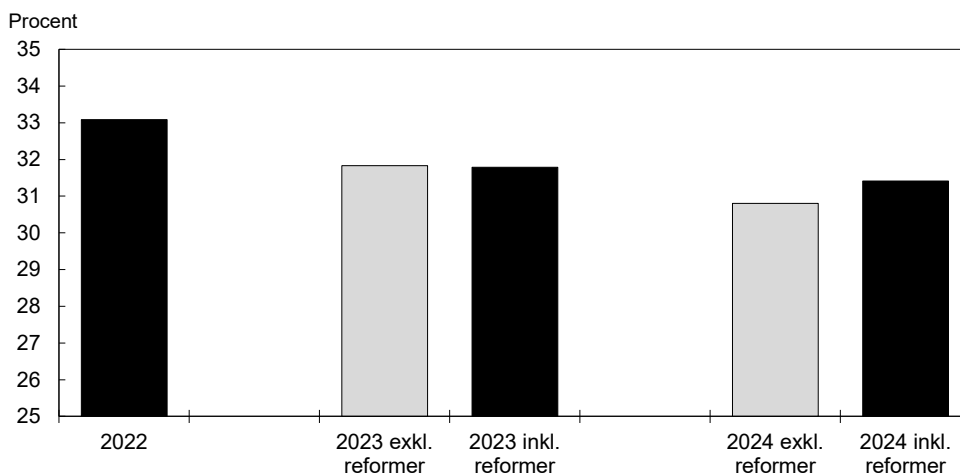
Den genomsnittliga marginaleffektens utveckling över tid bestäms inte bara av ändrade regler i skatte- och transfereringssystemen. Den påverkas även av den ekonomiska utvecklingen. Exempelvis leder stigande sysselsättning till att antalet personer med inkomstprövade bidrag minskar, vilket i sin tur sänker den genom-

snittliga margineffekten. Om ökade inkomster leder till att fler betalar statlig inkomstskatt tenderar i stället den genomsnittliga margineffekten att öka.

Den genomsnittliga margineffekten har minskat med ca 7 procentenheter de senaste 20 åren, och uppgick 2022 till ca 33 procent (se tabell a.1 i redogörelsens tabellbilaga).²¹ Minskningen kan främst kopplas till de förändringar i skattesystemet som genomfördes 2006–2014, t.ex. införandet av jobbskatteavdraget 2007 samt förstärkningarna av detta 2008–2010 och 2014. Mellan 2014 och 2022 låg den genomsnittliga margineffekten på en relativt stabil nivå, mellan 32 och 34 procent, med små upp- eller nedgångar under enskilda år.

Inkomstdata för 2023 och 2024 finns ännu inte tillgängliga. Modellberäkningar baserade på regeringens makroprognos för 2023 och 2024 visar dock att den genomsnittliga margineffekten förväntas sjunka 2023 och 2024 (se diagram 5.1). Den höga inflationen 2022 fick till följd att den automatiska uppräknings av brytpunkten för statlig inkomstskatt blev ovanligt stor 2023. Antalet personer som betalar statlig inkomstskatt minskade därför 2023, vilket i sin tur förväntas ha lett till en lägre genomsnittlig margineffekt. Regeringens reformer 2023 bedöms däremot inte ha haft någon inverkan på den genomsnittliga margineffekten. Margineffekten väntas sjunka ytterligare 2024, bl.a. till följd av regeringens förstärkning av jobbskatteavdraget. Den pausade uppräknings av skiktgränsen för statlig inkomstskatt gör dock att antalet personer som betalar statlig inkomstskatt ökar 2024. Den förväntade minskningen av den genomsnittliga margineffekten 2024 skulle således ha blivit ännu större utan denna reform.

Diagram 5.1 Genomsnittlig margineffekt

Anm.: Utfall 2022, framskrivna inkomstdata 2023 och 2024. De reformer som har beaktats finns redovisade i redogörelsens tabellbilaga (se tabell a.2).

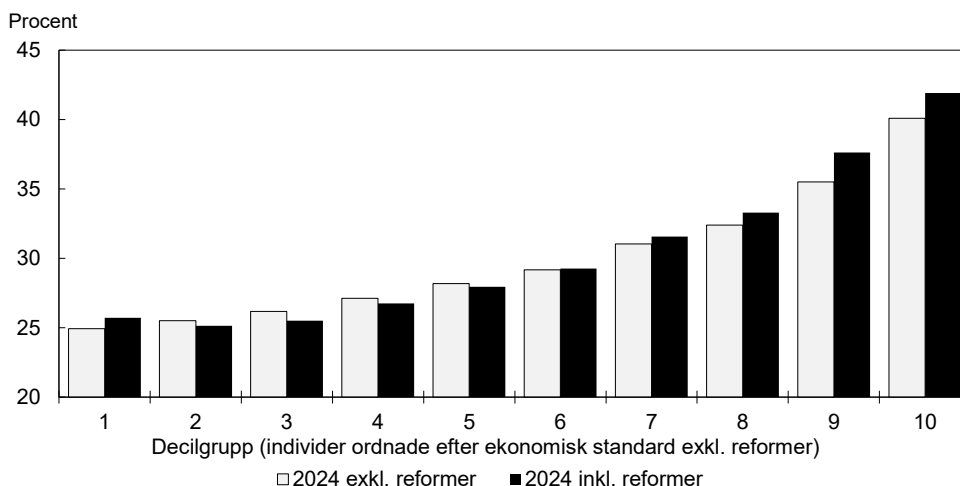
Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Sammantaget bedöms regeringens reformer 2023 och 2024 bidra till att den genomsnittliga margineffekten blir ca 0,6 procentenheter högre 2024 än vad den skulle ha blivit utan reformerna. Reformeffekten varierar dock väsentligt mellan olika inkomstgrupper (se diagram 5.2). För individer i den övre halvan av inkomstfördelningen dominerar effekten av att skiktgränsen för statlig inkomstskatt inte räknas upp 2024. Det innebär att den genomsnittliga margineffekten förväntas öka i detta inkomstskikt till följd av regeringens reformer. För individer i decilgrupp 2–5, där relativt få

²¹ Beräkningarna har gjorts med hjälp av mikrosimuleringsmodellen Fasit. För varje individ ökas löneinkomsten med 1 000 kronor per år. För sammanboende hålls den andra personens inkomst oförändrad. Därefter beräknas hur mycket hushållets disponibla inkomst förändras efter att skatter och transfereringar justerats till följd av löneökningen. De margineffekter som redovisas har beräknats för individer 20–64 år som inte har invandrat eller utvandrat under analysåret. I beräkningen av margineffekterna inkluderas inte heller personer som saknar löneinkomster eller personer som har företagarinkomst.

berörs av statlig inkomstskatt, dominerar i stället effekten av det förstärkta jobbskatteavdraget. I detta inkomstskikt, där många har en jämförelsevis svag förankring på arbetsmarknaden, väntas reformerna stärka de ekonomiska drivkrafterna till arbete. Allra längst ned i fördelningen, i decilgrupp 1, bidrar det förlängda och förstärkta tillfälliga tillägget till bostadsbidraget till en ökning av den genomsnittliga marginal-effekten.

Diagram 5.2 Genomsnittlig margineffekt i olika inkomstgrupper 2024, med och utan regeringens reformer under mandatperioden

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Mer lönsamt att arbeta jämfört med att vara arbetslös

Det ekonomiska utbytet av att arbeta i förhållande till att vara arbetslös brukar ofta mätas med den s.k. ersättningsgraden. Ersättningsgraden beräknas i detta avsnitt som kvoten mellan hushållets disponibla inkomst när individen är arbetslös hela året och hushållets disponibla inkomst när individen arbetar heltid hela året.²² Ju lägre ersättningsgrad desto mer lönsamt är det att gå från arbetslöshet till arbete. På motsvarande sätt är det mer kostsamt att gå från arbete till arbetslöshet om ersättningsgraden är låg än om den är hög.

Den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet har sjunkit över tid, från ca 79 procent 2006 till omkring 74 procent 2022 (se tabell a.1 i redogörelsens tabellbilaga).²³ En orsak till nedgången är att ersättningen vid arbetslöshet inte har justerats upp i takt med löneutvecklingen. En annan orsak är den successiva utbyggnaden av jobbskatteavdraget, som har bidragit till att öka skillnaden i disponibel inkomst vid arbete respektive arbetslöshet. Nedgången bröts dock 2020 då ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen tillfälligt höjdes i samband med utbrottet av covid-19.

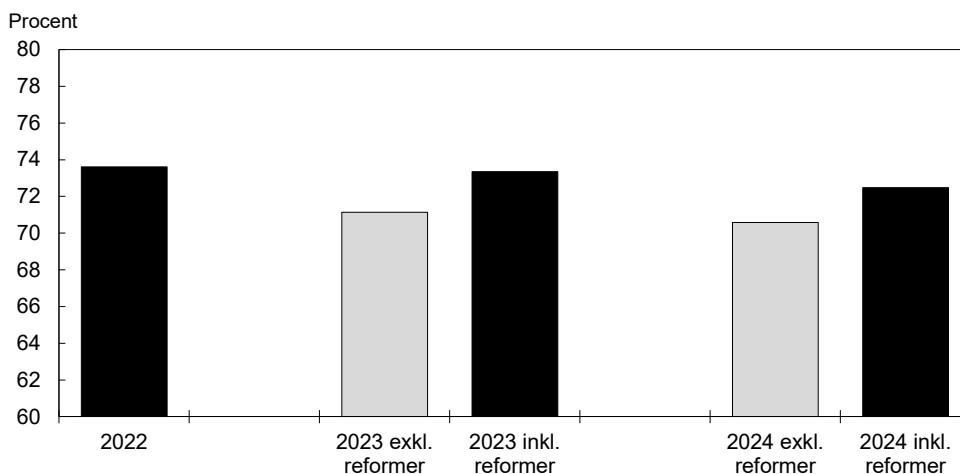
Modellsimuleringar med framskrivna inkomstdata visar att den genomsnittliga ersättningsgraden vid arbetslöshet förväntas sjunka 2023 och 2024 (se diagram 5.3). En förklaring till detta är att taket i arbetslöshetsförsäkringen ligger kvar på samma

²² Den ersättning som individer får vid arbetslöshet kan omfatta allt från inkomstrelaterad ersättning från arbetslöshetsförsäkringen till behovsprövade ersättningar på hushållsnivå. Utöver ersättning från de offentliga systemen har många som är etablerade på arbetsmarknaden också rätt till kompletterande ersättningar via det kollektivavtal som gäller på arbetsplatsen och från inkomstförsäkringar som ingår i medlemsavgiften till de flesta fackförbund. Dessa ersättningar beaktas i beräkningarna. Vid beräkning av ersättningsgraden för en sammanboende person ingår partners inkomst i hushållsinkomsten. Partners inkomst antas vara densamma oavsett om analysindividen själv arbetar eller är arbetslös. Beräkningsmetoden beskrivs närmare i Finansdepartementets rapport Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024 på regeringen.se.

²³ Beräkning av ersättningsgrader har gjorts med mikrosimuleringsmoden Fasit för individer 20–64 år som har varit sysselsatta eller arbetssökande och som inte har invandrat eller utvandrat under analysåret. Ersättningsgrader har inte beräknats för personer med företagarinkomst. Beräkningar har gjorts för 2006 och för 2017–2024 (för 2007–2016 saknas för närvarande beräkningsunderlag).

nivå som 2022 samtidigt som lönerna i genomsnitt har fortsatt att öka. År 2024 väntas nedgången bli särskilt tydlig, då även förstärkningen av jobbskatteavdraget bidrar till att sänka den genomsnittliga ersättningsgraden.

Diagram 5.3 Genomsnittlig ersättningsgrad vid arbetslöshet

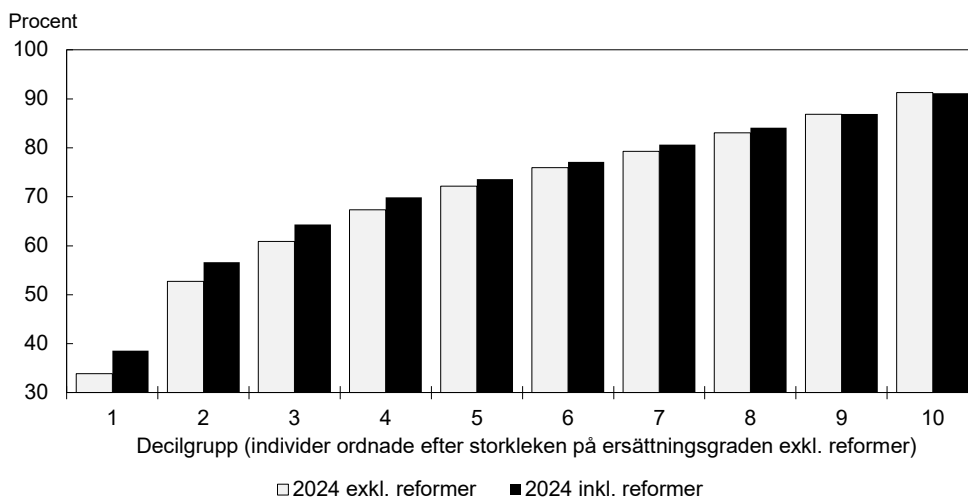

Anm.: Utfall 2022, framskrivna inkomstdata 2023 och 2024. De reformer som beaktas finns redovisade i redogörelsens tabellbilaga (se tabell a.2).

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Av diagram 5.3 framgår att regeringens reformer 2023 och 2024 bedöms ha bidragit till att den genomsnittliga ersättningsgraden blir ca 2 procentenheter högre 2024 än vad den skulle ha blivit utan reformerna. Denna försvagning av drivkrafterna till arbete kan främst kopplas till beslutet att bibehålla de tillfälligt höjda ersättningsnivåer i arbetslöshetsförsäkringen som infördes 2020. Vid en återgång till 2019 års ersättningsnivåer skulle den genomsnittliga ersättningsgraden 2024 ha varit ca 2,3 procentenheter lägre. Reformerna bedöms främst bidra till att försvaga drivkrafterna för personer med låg ersättningsgrad, dvs. personer för vilka de ekonomiska drivkrafterna till arbete kan antas vara jämförelsevis starka (se diagram 5.4).

Diagram 5.4 Genomsnittlig ersättningsgrad vid arbetslöshet 2024, med och utan regeringens reformer under mandatperioden

Anm.: Till decilgrupp 1 hör den tiondel av urvalsindividerna som har lägst ersättningsgrad och till decilgrupp 10 hör den tiondel som har högst ersättningsgrad. Att ersättningsgraden definieras utifrån hushållets disponibla inkomst innebär att det kan finnas betydande avvikelser mellan ersättningsgraden och den kompensationsgrad som exempelvis gäller för personer som är berättigade till inkomstbaserad ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. En person som får ersättning med 80 procent av den egna lönen före skatt kan ha en ersättningsgrad som är väsentligt högre än 80 procent om personen t.ex. har stora kapitalinkomster eller om personen har en partner med hög inkomst.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

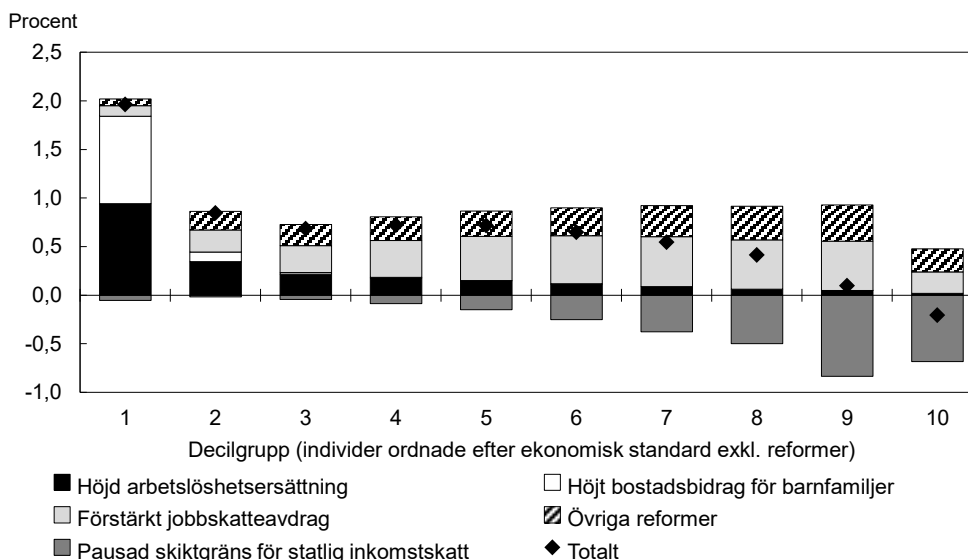
5.2 Fördelningseffekter av regeringens reformer

Inledningsvis redovisas hur regeringens reformer i skatte- och transfereringssystemen hittills under mandatperioden bedöms påverka individers ekonomiska standard, inkomstspridningen och andelen ekonomiskt utsatta. I en separat analys beaktas därefter vissa reformer som avser indirekta skatter och sänkningen av reduktionsplikten. Dessa har ingen direkt effekt på den disponibla inkomsten, men de påverkar individernas ekonomi genom att köpkraften förändras. Regeringen har under mandatperioden även genomfört satsningar på individuella välfärdstjänster. De ingår inte heller i den disponibla inkomsten, men de har betydelse för hushållens välbefinnande. För att ge en mer fullständig bild av reformernas fördelningseffekter analyseras därför i den avslutande delen hur välfärdssatsningarna fördelar sig på olika inkomstgrupper.

Reformer som påverkar ekonomisk standard har en tydligt utjämnande fördelningsprofil

Hushållens disponibla inkomster beräknas öka med ca 12 miljarder kronor 2024 till följd av regeringens åtgärder hittills under mandatperioden.²⁴ Den ekonomiska standarden i befolkningen bedöms i genomsnitt öka med 0,4 procent till följd av reformerna. Reformerna har olika fördelningsprofil, men sammantaget bedöms de ha en tydlig utjämnande profil (se diagram 5.5). Den ekonomiska standarden väntas, procentuellt sett, öka mest i den nedre delen av inkomstfördelningen och allra mest för den tiondel av befolkningen som har lägst ekonomisk standard. De reformer som bidrar mest till låginkomstprofilen är den höjda arbetslöshetsersättningen och det höjda bostadsbidraget för barnfamiljer. Förstärkningen av jobbskatteavdraget har däremot störst effekt på inkomsterna för personer i mitten av inkomstfördelningen. Den lägre reformeffekten i de översta inkomstgrupperna härrör från den pausade uträkningen av skiktgränsen för statlig inkomstskatt.

Diagram 5.5 Genomsnittlig effekt på ekonomisk standard i olika inkomstgrupper till följd av regeringens reformer under mandatperioden

Anm.: I diagrammet har individer ordnats efter den ekonomiska standard de skulle ha haft 2024 utan reformerna. De reformer som har beaktats finns redovisade i redogörelsens tabellbilaga (se tabell a.2).

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

²⁴ Beräkningarna har gjorts med mikrosimuleringsmodellen Fasit. Effekterna beräknas genom att individers förväntade ekonomiska standard 2024, simulerad utifrån 2024 års regelverk, jämförs med hur standarden skulle ha sett ut 2024 utan reformerna. Reformerna av mer tillfällig karaktär, som påverkade inkomsterna 2023 men inte 2024, omfattas därför inte av analysen. Det gäller t.ex. de elstöd som betalades ut under 2023. Beräkningarna är statistiska i den meningen att de inte beaktar eventuella beteendeförändringar som kan uppkomma till följd av förslagen.

Regeringens reformer bedöms bidra till en svag minskning av den samlade inkomstspridningen mätt med Gini-koefficienten (se tabell 5.1). Andelen med en ekonomisk standard under 60 procent av medianinkomsten och andelen med låg inkomststandard bedöms också minska något.

Tabell 5.1 Effekt på Gini-koefficienten och andelen ekonomiskt utsatta till följd av regeringens reformer

Andelar i procent och förändring av andelar i procentenheter

	2024 exkl. reformer	2024 inkl. reformer	Reformeffekt
Gini-koefficienten	0,315	0,313	-0,002
Andel med låg inkomststandard	4,6	4,4	-0,2
Andel under 60 procent av medianinkomsten	13,3	13,2	-0,1

Anm.: Se avsnitt 3.1 ovan för en närmare beskrivning av mättet låg inkomststandard.

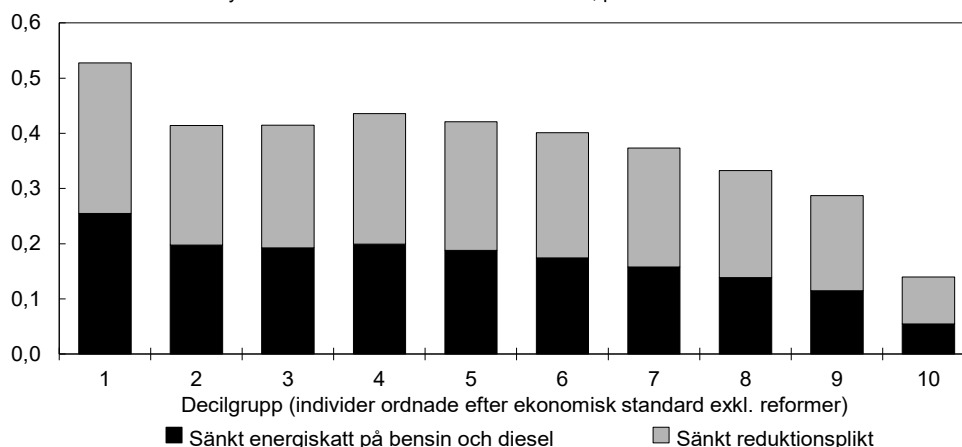
Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Förändrade indirekta skatter och sänkt reduktionsplikt har störst betydelse för individer i de lägre inkomstskikten

Regeringen har under mandatperioden även genomfört vissa förändringar av den indirekta beskattningen och andra åtgärder som inte påverkar hushållens ekonomiska standard. De påverkar dock individers ekonomi genom att inkomsternas köpkraft förändras. I diagram 5.6 redovisas fördelningseffekterna av sänkt energiskatt på bensin och diesel samt sänkt reduktionsplikt.²⁵ Reformerna förväntas leda till lägre drivmedelspriser, vilket därmed påverkar individernas konsumtionsmöjligheter.²⁶ I beräkningarna antas att förändringarna övervältras på priserna fullt ut, och att hushållens konsumtionsutrymme därmed ökar med 9 miljarder kronor. Konsumtionsutrymmet bedöms öka i alla inkomstgrupper, men reformerna har störst betydelse för individer i de lägre inkomstskikten. För individer i den nedersta tiondelen av inkomstfördelningen bedöms köpkraften, uttryckt som andel av den ekonomiska standarden, öka med i genomsnitt 0,3 procent.

Diagram 5.6 Genomsnittligt förändrat konsumtionsutrymme i olika inkomstgrupper till följd av ändrad indirekt beskattning

Förändrat konsumtionsutrymme som andel av ekonomisk standard, procent

Anm.: I diagrammet har individer ordnats efter den ekonomiska standard de skulle ha haft 2024 utan reformerna.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

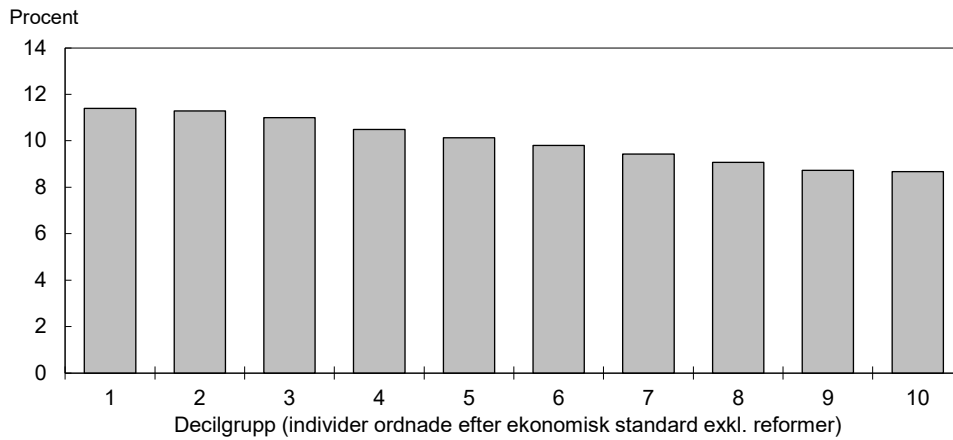
²⁵ Kostnaden för att uppfylla reduktionsplikten beräknas ligga omkring 13 öre per liter, exklusive mervärdesskatt, för varje procentenhet reduktionsplikt (prop. 2023/24:28). I beräkningarna antas att priset för konsumenterna, vilket är ett mycket osäkert antagande.

²⁶ I beräkningarna antas att hushållen inte förändrar sina konsumtionsmönster till följd av prisförändringarna. Vid lägre priser minskar då den del av den disponibla inkomsten som behöver reserveras för att betala för den aktuella varan eller tjänsten, vilket ökar konsumtionsutrymmet.

Välfärdssatsningar tillför mest ekonomiska resurser till personer i den nedre delen av inkomstfördelningen

Utöver de reformer som påverkar den disponibla inkomsten och köpkraften påverkas individers levnadsvillkor av reformer avseende individuella välfärdstjänster som vård, skola och omsorg. De satsningar som har genomförts under innevarande mandatperiod beräknas öka de individuella välfärdstjänsternas omfattning med 35 miljarder kronor 2024.²⁷ Välfärdssatsningarna bedöms tillföra ekonomiska resurser i alla inkomstgrupper, men de bedöms i högre grad tillfalla individer i den nedre än i den övre delen av inkomstfördelningen (se diagram 5.7).²⁸ Det är en konsekvens av att behovet och konsumtionen av välfärdstjänster är störst för barn och unga samt för de äldsta i befolkningen. Dessa grupper är överrepresenterade i den nedre delen av fördelningen.

Diagram 5.7 Andel av välfärdssatsningar under mandatperioden som tillfaller olika inkomstgrupper

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

²⁷ Den totala omfattningen av välfärdssatsningarna, uppdelat på olika områden, redovisas i redogörelsens tabellbilaga (se tabell a.3).

²⁸ Värdet av välfärdstjänsterna räknas samman på hushållsnivå och fördelas lika på varje medlem i hushållet. För en mer utförlig beskrivning av beräkningsmetoden, se Finansdepartementets rapport Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024 på regeringen.se.

Tabell- och diagrambilaga

Tabell a.1 Fördelningspolitiska nyckeltal

	2003	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gini inkl. kapitalvinster ¹	0,253	0,287	0,291	0,297	0,292	0,288	0,291	0,302
Gini exkl. kapitalvinster ¹	0,230	0,245	0,267	0,265	0,263	0,264	0,264	0,269
Inkomstandel för översta procenten (procent) ¹	5,1	7,6	6,4	7,0	6,8	6,5	6,7	7,3
Inkomstandel för översta tiondelen (procent) ¹	21,6	25,0	23,9	24,6	24,3	23,9	24,2	25,2
Låg ekonomisk standard, relativ 60 (procent) ¹	8,9	10,2	13,4	14,1	13,5	13,4	13,4	13,9
Låg inkomststandard (procent) ¹	9,1	8,0	8,4	8,8	6,9	6,4	6,3	6,0
Mycket låg materiell standard (procent) ²	-	-	-	-	-	-	-	-
Andel individer med ek. bistånd (procent) ³	5,9	4,3	4,5	4,6	4,4	4,2	4,2	4,2
Marginaleffekt (procent) ^{4, 5}	39,9	39,4	33,3	32,8	33,6	33,4	33,7	32,7
Ersättningsgrad exkl. kompletterade ersättningar (procent)								
Arbetslöshet ⁶	-	74,2	-	-	-	-	-	-
Sjukpenning ⁴	83,0	86,7	81,2	80,2	80,1	80,0	80,7	80,0
Ersättningsgrad inkl. kompletterade ersättningar (procent)								
Arbetslöshet	-	79,1	-	-	-	-	-	-
Sjukpenning	-	-	-	-	-	-	-	-
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gini inkl. kapitalvinster ¹	0,314	0,317	0,320	0,309	0,311	0,310	0,333	0,324
Gini exkl. kapitalvinster ¹	0,272	0,276	0,277	0,271	0,275	0,275	0,285	0,288
Inkomstandel för översta procenten (procent) ¹	8,2	9,0	9,0	8,6	8,6	8,4	10,4	10,0
Inkomstandel för översta tiondelen (procent) ¹	26,5	27,1	27,1	26,1	26,1	26,0	28,3	27,7
Låg ekonomisk standard, relativ 60 (procent) ¹	14,3	13,9	14,4	14,1	14,6	14,3	14,7	13,6
Låg inkomststandard (procent) ¹	5,5	5,1	5,3	5,0	5,1	5,1	4,6	4,6
Mycket låg materiell standard (procent) ²	1,1	0,7	1,0	1,4	1,5	2,0	1,4	2,3
Andel individer med ek. bistånd (procent) ³	4,2	4,1	4,0	3,9	3,7	3,6	3,3	2,9
Marginaleffekt (procent) ^{4, 5}	33,3	33,7	34,1	34,0	33,3	32,8	32,9	33,1
Ersättningsgrad exkl. kompletterade ersättningar (procent)								
Arbetslöshet ⁶			66,4	66,5	64,2	68,4	69,2	68,1
Sjukpenning ⁴	80,0	79,9	79,9	79,8	79,4	79,5	79,1	80,4
Ersättningsgrad inkl. kompletterade ersättningar (procent)								
Arbetslöshet	-	-	73,5	73,1	72,3	74,7	74,7	73,6
Sjukpenning	86,0	86,6	86,6	86,5	86,3	86,4	86,2	86,4

¹ På grund av dataomläggning är serien före 2011 inte helt jämförbar med serien 2011–2022 (HEK 2003–2010, TRIF 2011–2022).

² Data från Eurostat (EU-SILC).

³ Data från Socialstyrelsen. Från och med 2012 ingår inte längre introduktionsersättning i redovisningen av ekonomiskt bistånd, vilket skapar ett brott i serien för andel med ekonomiskt bistånd.

⁴ På grund av dataomläggning är serien före 2013 inte helt jämförbar med serien 2013–2022 (HEK 2001–2012, STAR 2013–2022).

⁵ Tidsseriebrott till följd av att Statistiska centralbyrån fr.o.m. Fasit 2011 använder en ny metod för att beräkna skattefria transfereringar.

⁶ Inför 2020 års redogörelse reviderades metodiken för att beräkna ersättningsgrader vid arbetslöshet. En längre tidsserie baserad på den gamla metoden finns publicerad i tidigare fördelningspolitiska redogörelser, se t.ex. 2019 års ekonomiska vårproposition (prop. 2018/2019:100 bilaga 2).

Källor: Statistiska centralbyrån, Socialstyrelsen, Eurostat och egna beräkningar.

Tabell a.2 Reformerna som beaktas vid beräkning av politikens effekter på drivkrafterna till arbete och på hushållens ekonomi

2024
Förstärkt jobbskatteavdrag för låg- och medelinkomsttagare
Pausad uppräkningsgräns för statlig inkomstskatt
Höjd åldersgräns för jobbskatteavdrag för äldre från 65 till 66 år
Sänkt skatt för pensionärer (förstärkning av det förhöjda grundavdraget)
Kompensation till personer födda 1957 till följd av höjd åldersgräns för förhöjt grundavdrag
Bibehållande av förhöjd nivå på arbetslöshetsersättningen
Förlängt tillfälligt tillägg till bostadsbidraget för barnfamiljer
Tillfälligt höjt tak för rotavdrag
Sänkt energiskatt på bensin och diesel
Sänkt reduktionsplikt
2023
Bibehållande av förhöjd nivå på arbetslöshetsersättningen
Förlängt och förstärkt tillfälligt tillägg till bostadsbidraget för barnfamiljer
Förstärkt jobbskatteavdrag för äldre
Elstöd (elstöd till hushåll i södra och mellersta Sverige och elstöd till hushåll i hela landet)
Förändringar i reseavdraget
Sänkt energiskatt på bensin och diesel

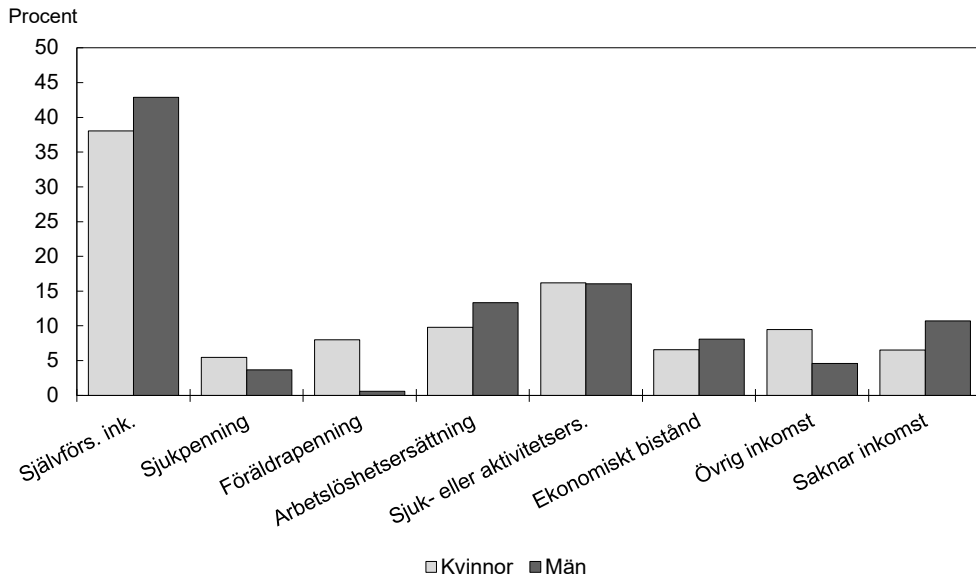
Tabell a.3 Fördelning av reformer på välfärdstjänstområdet på olika verksamhetsområden

Verksamhetsområde	Procent
Fritid och kultur	3
Hälso- och sjukvård	53
Socialt skydd	16
Utbildning	24
Barnomsorg	4
Totalt	100

Anm.: De totala satsningarna på individuella välfärdstjänster 2024 beräknas uppgå till drygt 35 miljarder kronor. Reformerna som är av mer generell karaktär, såsom generella statsbidrag till kommuner och regioner, fördelas i enlighet med det konsumtionsmönster som gäller för välfärdstjänsterna totalt.

Källa: Egna beräkningar.

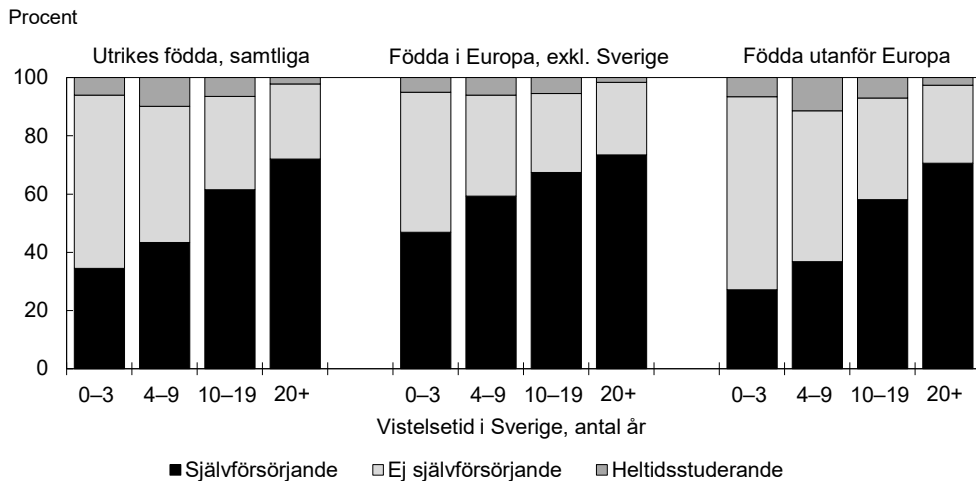
Diagram a.1 Huvudsaklig inkomstkälla 2022 bland kvinnor respektive män som klassificeras som ej självförsörjande

Anm.: Med huvudsaklig inkomstkälla avses det inkomstslag som står för den största delen av en individs inkomster. I Övrig inkomst ingår bl.a. barnbidrag, underhållsstöd, pension och olika bostadsersättningar.

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

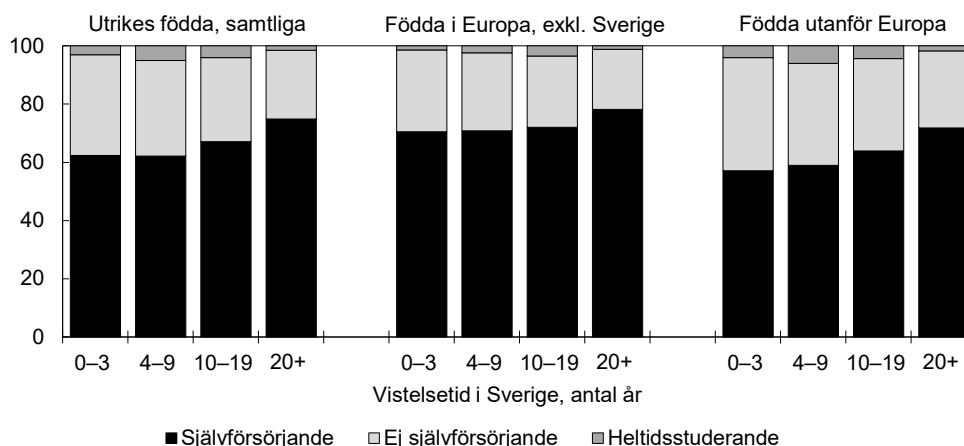
Diagram a.2 Självförsörjningsstatus bland utrikes födda kvinnor 2022, efter födelseregion och antal år i Sverige

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Diagram a.3 Självförsörjningsstatus bland utrikes födda män 2022, efter födelseregion och antal år i Sverige

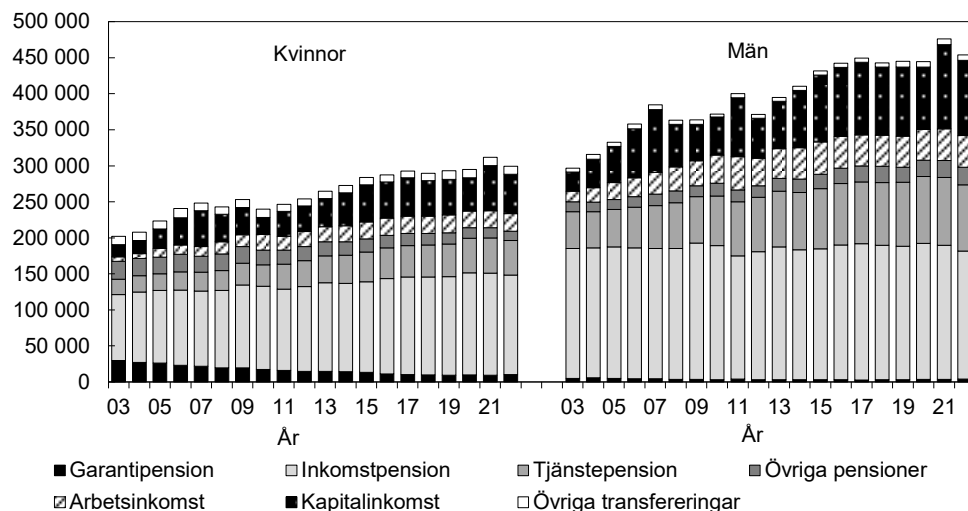
Procent

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Diagram a.4 Pensionärernas genomsnittliga bruttoinkomst, kvinnor respektive män

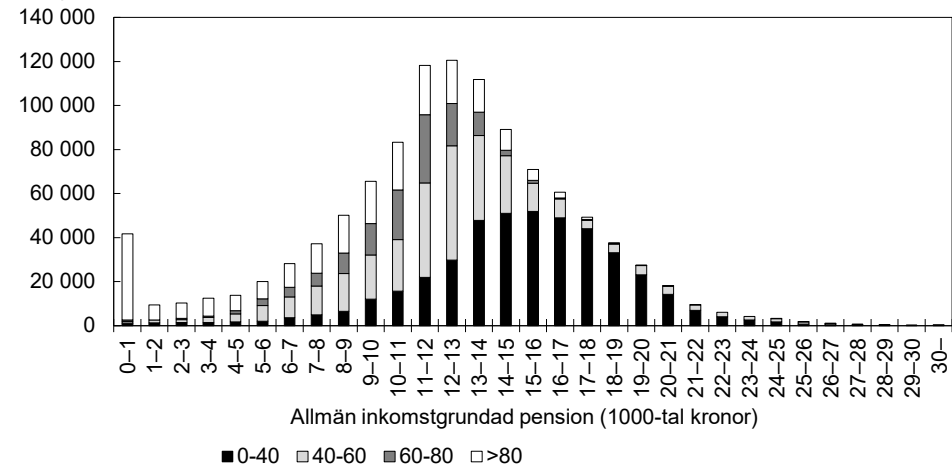
Medelinkomst i kronor (2022 års priser)

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

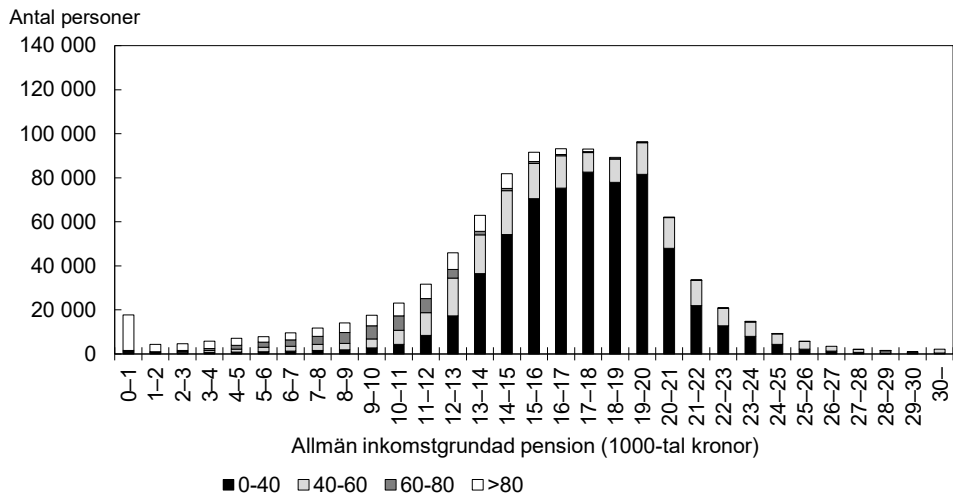
Diagram a.5 Marginaleffekter för pensionärer 2022, kvinnor

Antal personer

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.

Diagram a.6 Marginal effekter för pensionärer 2022, män

Källor: Statistiska centralbyrån (STAR) och egna beräkningar.